

Економічні науки

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 49 (2–2016)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2016

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Курко М. Н., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Мелков Ю. О., д-р філос. наук, доц., Піляев І. С., д-р політ. наук, Попов В. Ж., д-р іст. наук, проф., Сурмін Ю. П., д-р соціол. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Гаркуша В. С., канд. юрид. наук, доцент, Демченко С. Ф., д-р юрид. наук, Джунь В. В., д-р юрид. наук, проф., Ковальська В. В., д-р юрид. наук, ст. наук. співр., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Курко М. Н., д-р юрид. наук, проф., Мартиненко О. А., д-р юрид. наук, проф., Муравйов К. В., канд. юрид. наук, доц., Недюха М. П., д-р філос. наук, проф., Подоляка А. М., д-р юрид. наук, проф., Романенко Є. О., д-р наук з держ. упр., доц., Темченко В. І., канд. юрид. наук, доц., Хрис-

тинченко Н. П., канд. юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук, проф., Ярмиш О. Н., д-р юрид. наук, проф.

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Пила В. І., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Сафонова В. Є., д-р екон. наук, Хачатрян Г. Е., д-р екон. наук.

Педагогічні та психологічні науки

Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Юник Д. Г., д-р пед. наук, проф., Кучерявий О. Г., д-р пед. наук, проф., Рижиков В. С., д-р пед. наук, доц., Ельбрехт О. М., д-р пед. наук, доц., Гуменникова Т. Р., д-р пед. наук, доц., Добрянський І. А., д-р пед. наук, проф., заслужений працівник освіти України, Анісімов М. В., д-р пед. наук, проф., Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф., Бучек А. О., д-р психол. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 5 від 25 травня 2016 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: М. Н. Курко (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 49 (2–2016). — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2016. — 202 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку політології, права і економіки.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” за наказом Міністерства освіти і науки України від 09.03.16 № 241 визнано як фахове видання з політичних наук (дата включення 26.05.10), юридичних наук (дата включення 31.05.11), економічних наук (дата включення 21.11.13).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2016
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2016

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	5	Недюха М. П. “Суспільні відносини” та “соціальні відносини” як поняття політико-правової науки	74
Гольцов А. Г. Сучасна геополітика Російської Федерації в Арктичному регіоні	5	Ковальчук А. Ю. Протидія легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом: теоретико-правовий аналіз	81
Лебеденко С. Б. Теоретичні аспекти розроблення й реалізації зовнішньої політики США.....	13	Лис А. К вопросу о развитии права в Западной Европе и Польше в Средние века и Новое время: обобщающий анализ и постановочные проблемы.....	87
Гула Р. В. Терор і тероризм: співвідношення понять у політологічному дискурсі	18	Шашкова-Журавель І. О. Міжнародно-правові засади захисту трудових прав моряків	91
Варзар І. М. Ідеолого-політологічні референції з полів великих революцій в їх транзиціях до терену суверенної України, або від якого спадку минулого слід відмовлятися	22	Іванов Д. В. Незалежність інституту суспільного телебачення і радіомовлення в Україні у контексті історії його правового регулювання	97
Демченко М. А. Специфіка формування національного інформаційного простору в сучасній Україні в контексті зміни державної політики в інформаційній галузі	43	Лужанський М. В. Щодо класифікації суб'єктів адміністративного права.....	101
Беляй О. І. Методологічні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні	47	Третьяков В. А. Про правові засади функціонування європейської уніфікованої системи технічного регулювання та гармонізованої стандартизації	105
Ткач Д. І. Дипломатичний протокол та етикет (із практичної роботи досвідченого дипломата)	51	ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	110
ЮРИДИЧНІ НАУКИ	56	Захожай В. Б., Бурсов Р. В. Шляхи вдосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення економічного стимулювання технологічного оновлення промислових підприємств.....	110
Литвиненко В. І., Гребя Р. В. Концептуальні засади організації діяльності державного бюро розслідувань: організаційно-правовий аспект	56	Захожай В. Б., Корецька О. В. Аналітична модель конкурентоспроможності підприємства в контексті його конкурентного технологічного потенціалу	120
Кислий А. М., Чайка Р. А., Денисенко М. М. Зарубіжний досвід нормативного регулювання негласних слідчих (розшукових) дій.....	65		

Сафонова В. Є. <i>Методичні аспекти оцінки ефективності управління ресурсним забезпеченням освітніх інновацій</i>	125	<i>основные проблемы и особенности осуществления</i>	164
Алієв М. А. <i>Проблеми переходу до інноваційного розвитку економіки Азербайджану</i>	138	ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	167
Колесник В. М., Колесник Н. В. <i>Методичні підходи до класифікації витрат для потреб управління</i>	146	Домбровская О. <i>Коммуникативные особенности человека и проблемы их развития</i>	167
Хусейн Марван Мужер <i>Вплив сучасних інформаційних технологій на розвиток банківського маркетингу</i>	151	Шантырь Е. Е. <i>Интегративная теория личности</i>	174
Ястремська Н. Є. <i>Організація моніторингу конкурентних переваг банку в умовах невизначеності зовнішніх умов функціонування</i>	156	Судакова О. С. <i>Досвід психологічного супроводу при психотравмуючій події в умовах військових дій та артилерійських обстрілів</i>	183
Константе Луис Фернандо Фрайре <i>Управление персоналом в процессе формирования рыночной экономики:</i>		Босак О. С. <i>Агрессивна поведінка у підлітковому віці як соціальна проблема</i>	189
		ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	198

УДК 334

В. Б. ЗАХОЖАЙ

Р. В. БУРСОВ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ООНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 49(2), с. 110–119

Наводиться система показників комплексного оцінювання ефективності економічного стимулювання технологічного оновлення промислових підприємств, що базується на основі принципів податкового стимулювання, та відображає технологічні зміни за запропонованими критеріями. Ці показники дають можливість визначити економічний ефект від спрямованого на технологічне оновлення податкового стимулювання.

Основні напрями вдосконалення управління, підвищення ефективності економічного стимулювання, технологічного оновлення, що враховують об'єктивно існуючі потенційні можливості (резерви) поліпшення діяльності промислових підприємств, доцільно розробляти залежно від завдань, що базуються на інформаційно-аналітичному забезпеченні (ІАЗ) їх діяльності.

ІАЗ економічного стимулювання технологічного оновлення промислових підприємств на основі принципів податкового стимулювання розкриває сутність процесу розробки управлінських рішень і здійснення контролю за їх виконанням в умовах системного використання аналітичних методів.

При цьому формується перелік завдань управління і встановлюється послідовність

їх виконання, яка реалізує науково обґрунтовану логіку і принципи управління. Визначаються методи вирішення і взаємної узгодженості цих завдань [1].

Методика управління простежується у конкретних процедурах перетворення економічної інформації у процесі обґрунтування і прийняття управлінських рішень [1].

При цьому ІАЗ економічного стимулювання технологічного оновлення характеризує технологію обґрунтування управлінських рішень аналітичними методами, а технологію ІАЗ можна визначити як єдність його методичного, організаційного та інформаційного аспектів.

Вона охоплює сукупність і класифікацію завдань управління промисловими підприємствами, послідовність їх вирішення й ана-

літичні методи обґрунтування відповідних управлінських рішень.

У технології ІАЗ економічного стимулювання технологічного оновлення промислових підприємств можна умовно виокремити змістовну й фундаментальну частини.

До першої належать система завдань управління та їх взаємозв'язок, розподіл їх за підсистемами управління з формулюванням відповідних функцій, побудова системи показників оцінки ефективності податкового стимулювання технологічного оновлення промислових підприємств, склад структурних елементів, які розкривають зміст функцій і завдань управління в логічній послідовності їх виконання [1].

Отже, змістовна частина ІАЗ визначається сутністю, цілями й завданнями управління у взаємозв'язку з особливостями діючого господарського механізму, завданнями і перспективами його вдосконалення. У цій частині обґрунтовується необхідність і можливість вирішення завдань управління на основі результатів аналізу.

Другу частину технології складають, власне, аналітичні підходи та методи обґрунтування управлінських рішень, які сприяють реалізації відповідних функцій у процесі прийняття рішень відповідно до їх складу й логічної послідовності, яка обґрунтовується у першій частині. Вона відображається в конкретних методиках, прийомах розрахунків і є формою здійснення змістовної частини ІАЗ економічного стимулювання технологічного оновлення промислових підприємств [1].

Практика засвідчила доцільність використання таких основних напрямів і методів аналізу для обґрунтування управлінських рішень [1]:

- оцінка пропорційності розподілу ресурсів і результатів діяльності;
- балансовий метод аналізу;
- структурно-функціональне моделювання;
- аналіз рядів динаміки та прогнозування;
- аналіз взаємозв'язків;
- індексний метод аналізу й оцінка ефективності структурної політики;

- комплексний аналіз ефективності діяльності.

Фундаментальна частина має відносну самостійність і в даних межах визначається специфічними вимогами до конкретного використання цих методів. Виконання цих вимог дає можливість структурувати процес управління й вирішувати завдання управління на формалізованій основі аналітичних підходів і методів.

По-перше, доцільно зважати на об'єктивні (складність соціально-економічних процесів) й суб'єктивні (досягнутий рівень розвитку аналітичних підходів і методів) причини в технології прийняття управлінських рішень, внаслідок чого виникають неформалізовані евристичні рішення з притаманними їм процедурами.

Використання аналітичних підходів і методів створює умови для обґрунтування управлінських рішень у таких основних напрямках управління промисловими підприємствами на основі принципів податкового стимулювання технологічного оновлення:

- підвищення технологічного рівня виробленої продукції промисловими підприємствами;
- зростання експортної спроможності промислового підприємства щодо реалізації високотехнологічної продукції на зовнішніх ринках;
- підвищення продуктивності праці промислового підприємства, що забезпечується збільшенням обсягів валової доданої вартості за рахунок зростання її основних компонент: витрат на оплату праці (супроводжується зростанням рівня професіоналізму робітників промислового підприємства), відрахувань на соціальні заходи (пов'язане із зростанням заробітної плати), амортизаційних відрахувань і прибутку від операційної діяльності промислового підприємства;
- підвищення рівня придатності основних засобів промислового підприємства;
- підвищення ефективності інноваційної діяльності промислового підприємства;
- зростання частки інноваційних витрат до загального обсягу операційних витрат промислового підприємства;

– підвищення рентабельності власного капіталу промислового підприємства.

По-друге, обґрунтовуючи управлінські рішення, слід враховувати, що для окремих функцій управління важко виробити чіткі й однозначні рекомендації та правила, оскільки вони нерідко формулюються в умовах недостатньої та викривленої інформації [1].

По-третє, слід зважати на те, що менеджер одночасно діє і в реальних умовах, і в умовах штучного світу моделей, символів, цифр тощо. Такі моделі не завжди спроможні врахувати мотиваційно-цільову спрямованість діяльності [1].

Дослідження такої спрямованості є важливим доповненням результатів кількісної аналітичної оцінки процесів і явищ. Тут також у пригоді стають аналітичні підходи та методи оцінювання взаємозв'язку між атрибутивними ознаками на основі таблиць взаємної спряженості, зокрема на базі соціологічних досліджень [1].

Вирішення інформаційно-аналітичних завдань зумовлює необхідність оволодіння новими технологіями розроблення й підтримки управлінських рішень на основі стратегічного

аналізу, зокрема із застосуванням методології інформаційно-аналітичного дослідження.

Напрями розроблення управлінських рішень стосовно управління промисловими підприємствами на основі принципів податкового стимулювання технологічного оновлення наведено в таблиці.

Крім того, на основі розробленої системи показників комплексного оцінювання технологічного рівня підприємств машинобудування пропонується прийняття у податкову практику методичних рекомендацій, основним завданням яких є допомога промисловим підприємствам отримати податкові пільги у формі компенсації частини податку на прибуток підприємств, що пов'язана з витратами на їх технологічне оновлення.

Моніторинг ефективності запроваджених заходів податкового стимулювання технологічного оновлення промислових підприємств має забезпечувати можливості оцінки в реальному часі наслідків управлінських рішень, що були прийняті та здійснені, й ефективно використовувати інформаційні ресурси та новітні досягнення в галузі комп'ютерних технологій.

Напрями розроблення управлінських рішень щодо управління промисловими підприємствами

Результати інформаційно-аналітичного дослідження	Напрями розроблення управлінських рішень стосовно результатів інформаційно-аналітичного дослідження
Аналіз динаміки показників технологічного оновлення промислових підприємств	Якісна оцінка процесу технологічного розвитку, виявлення закономірностей і тенденцій. Прогнозування технологічного оновлення промислових підприємств на макро- і мікрорівнях під впливом чинників внутрішнього і зовнішнього середовища. На цій основі – розроблення управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності податкового стимулювання технологічного оновлення підприємств
Аналіз структурних трансформацій промислових підприємств	Індексний метод порівняння рівнів показників дає змогу зіставити фактичні й еталонні значення показників. Дає змогу оцінити стан і перспективи розвитку промислових підприємств, а також видів економічної діяльності. Моніторинг розподілу підприємств за економічними показниками. Диференціація податкового стимулювання підприємств за технологічним рівнем
Аналіз ефективності діяльності промислових підприємств	Оцінка ефективності податкового стимулювання. Концентрація наявних резервів на розвиток тих напрямів, що визначають сталий розвиток
Рейтингова оцінка промислових підприємств	Моніторинг податковою системою результатів податкового стимулювання

Джерело: розроблено автором.

Для апробації системи показників комплексного оцінювання технологічного рівня підприємств машинобудування вибрано 5 промислових підприємств: ПАТ “Сумське науково-виробниче об’єднання ім. М. В. Фрунзе”, ПАТ “Мотор Січ”, ПАТ “Новокраматорський машинобудівний завод”, ПАТ “Запоріжтрансформатор”, ПАТ “Турбоатом”.

Усі підприємства відповідають таким критеріям репрезентативної вибірки: чисельність працівників перевищує 5 тис. осіб; досліджувані промислові підприємства зареєстровані як публічні акціонерні товариства; було зафіксовано позитивний фінансовий результат від операційної діяльності за всі досліджувані періоди.

В узагальненій нами системі показників комплексного оцінювання технологічного рівня підприємств машинобудування визначається ряд показників, які є стимуляторами, тобто чим вище їх значення, тим кращий стан досліджуваного промислового підприємства за цим критерієм. Показник переводиться у бали від 0 до 10, що вирішує проблему значного переліку одиниць вимірювання.

Загальна оцінка технологічного рівня промислового підприємства машинобудування визначається за стобальною шкалою (сума отриманих результатів оцінки за кожним критерієм, які вимірюються від 0 до 10). Загальна оцінка технологічного рівня промислового підприємства розраховується за формулою:

$$ZO = \sum O_i, \quad (1.1)$$

де ZO — загальна оцінка технологічного рівня промислового підприємства; O_i — оцінка технологічного рівня промислового підприємства за i -м критерієм.

Значення кожного критерію у загальному оцінюванні технологічного рівня промислового підприємства вимірюється в балах від 0 до 10 так, щоб сума всіх оцінок становила максимум 100 балів. Шкала оцінки технологічного рівня промислових підприємств відображає критерії присвоєння певної оцінки за десятьма наведеними нижче відносними показниками.

1. Оцінка технологічного рівня виробленої продукції промислового підприємства

на основі коефіцієнта високотехнологічності промислового підприємства (K_{BT}) визначається за формулою:

$$K_{BT} = \frac{BP_{BT}}{BP}, \quad (1.2)$$

де BP_{BT} — виручка від реалізації високотехнологічної продукції промислового підприємства, тис. грн; BP — загальна виручка від реалізації продукції промислового підприємства, тис. грн.

Відповідні дані можна отримати на основі “Річної інформації емітента цінних паперів за відповідний рік”, що публікується на сайті ПАТ. У розд. 12 “Інформація про господарську та фінансову діяльність емітента” у п. 4 надається інформація про обсяги виробництва та реалізації основних видів продукції. На основі переліку високотехнологічних товарів визначається обсяг реалізації високотехнологічної продукції.

У “Річній інформації емітента цінних паперів за відповідний рік”, що публікується на сайті ПАТ, у “Консолідованому звіті про фінансові результати за відповідний рік” у підрозд. I “Фінансові результати” надається інформація про виручку від реалізації продукції “Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)” (код рядка 2000).

Значення коефіцієнта вимірюється у десяткових дробах, кожний наступний бал присвоюється за його зростання на 0,1.

Цей показник має першочергове значення при оцінюванні технологічного рівня промислового підприємства. Еталонним значенням є 1, тобто здійснюється виробництво та реалізація винятково високотехнологічної продукції (понад 90 % від загального обсягу виручки від реалізації).

Така продукція є конкурентоспроможною як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, що забезпечує значні обсяги прибутків, проте вимоги до технологій у світі постійно змінюються, що змушує безперервно здійснювати перегляд переліку високотехнологічної продукції.

2. Оцінка експортної спроможності високотехнологічної продукції промислового підприємства визначається співвідношен-

ням обсягу високотехнологічної продукції у вартісному виразі (додаток А), що експортується, до загальної виручки від реалізації високотехнологічної продукції, та представлена коефіцієнтом експорту високотехнологічної продукції промислового підприємства ($KE_{ВП}$).

$$KE_{ВП} = \frac{BP_{ЕВП}}{BP_{ВП}}, \quad (1.3)$$

де $BP_{ЕВП}$ — обсяг виручки від реалізації експортованої високотехнологічної продукції промислового підприємства, тис. грн.

Відповідні дані можна отримати на основі “Річної інформації емітента цінних паперів за відповідний рік”, що публікується на сайті ПАТ. У розд. 12 “Інформація про господарську та фінансову діяльність емітента” у п. 4 надається інформація про обсяги виробництва та реалізації основних видів продукції. На основі переліку високотехнологічних товарів (додаток А) визначається обсяг реалізації високотехнологічної продукції. Значення коефіцієнта вимірюється у десяткових дробах, кожний наступний бал присвоюється за його зростання на 0,1.

Другий показник доповнює перший, а високий попит на цей вид продукції на міжнародному ринку підтверджує її статус “високотехнологічної”. Для держави підприємство-виробник забезпечує надходження валютної виручки від реалізації продукції, що на макроекономічному рівні збалансовує платіжний баланс країни. Це особливо актуально у період фінансової та валютної кризи в економіці.

При оцінюванні технологічного рівня за цим показником еталонним значенням є 1, тобто реалізація високотехнологічної продукції має високий попит за межами країни (понад 90 % від загального обсягу виручки від реалізації), що підтверджує міжнародну конкурентоспроможність промислового підприємства.

3. Оцінка продуктивності праці на основі коефіцієнта витрат на оплату праці ($K_{ВОП}$) визначається за формулою:

$$K_{ВОП} = \frac{ВОП}{ЧП}, \quad (1.4)$$

де ВОП — витрати на оплату праці промислового підприємства, тис. грн; ЧП — середньоблікова чисельність працівників промислового підприємства, осіб.

Відповідні дані можна отримати на основі “Річної інформації емітента цінних паперів за відповідний рік”, що публікується на сайті ПАТ. У розд. III “Основні відомості про емітента” у пп. 8 наведено середню чисельність працівників (осіб).

У “Консолідованому звіті про фінансові результати за відповідний рік” у підрозд. III “Елементи операційних витрат” надається інформація про витрати на оплату праці (код рядка 2505).

Бали за коефіцієнтом присвоюються відповідно до еталонного значення для певного виду економічної діяльності та специфіки діяльності самого господарюючого суб'єкта. Еталонне значення отримує 10 балів, а всі інші значення шкали розраховуються розділенням еталонного значення (Е) на 10.

Бали за коефіцієнтом присвоюються відповідно еталонного значення, яке визначається експертним шляхом. Еталоном для машинобудівних підприємств є середній річний дохід на одного працівника, що перевищує 120 тис. грн.

Такий показник має істотне значення при дослідженні створеної доданої вартості промисловим підприємством. Еталонним значенням є 1, тобто рівень доходів робітників підприємства значно перевищує середнє значення доходів по Україні.

По-перше, виробництво високотехнологічної продукції потребує високого рівня професіоналізму робітників промислового підприємства, який забезпечується безперервним процесом підвищення кваліфікації та отримання знань і навичок роботи, освоєння іноземних мов, участі у міжнародній кооперації. Це потребує значних витрат на власний розвиток працівника, які повинні бути простимульовані високою оплатою їхньої праці.

По-друге, офіційний високий рівень оплати праці забезпечує більші обсяги податків з доходів населення. Частка заробітної плати має бути збалансована з операційним при-

бутком промислового підприємства, а її рівень залежати від результатів діяльності підприємства. Високотехнологічність продукції залежить від обсягів створеної доданої вартості. Частка цього компонента відображає роль людського капіталу у створенні конкурентоспроможної продукції.

4. Оцінка продуктивності праці на основі коефіцієнта відрахувань на соціальні заходи ($K_{BCЗ}$) визначається за формулою:

$$K_{BCЗ} = \frac{BCЗ}{ЧП}, \quad (1.5)$$

де BCЗ — відрахування на соціальні заходи, тис. грн.

Відповідні дані можна отримати на основі “Річної інформації емітента цінних паперів за відповідний рік”, що публікується на сайті ПАТ. У розд. III “Основні відомості про емітента” у пп. 8 наведено середню чисельність працівників (осіб).

У “Консолідованому звіті про фінансові результати за відповідний рік” у підрозд. III “Елементи операційних витрат” надається інформація про відрахування на соціальні заходи (код рядка 2510).

Бали за коефіцієнтом присвоюються відповідно до еталонного значення, яке визначається експертним шляхом. Для підприємств машинобудування річні відрахування на соціальні заходи на одного працівника мають бути понад 42 тис. грн.

Частка цього компонента, як і попереднього (заробітна плата), відображає роль людського капіталу у підвищенні продуктивності праці промислового підприємства.

Проте роботодавець може розглядати витрати на заробітну плату та соціальні відрахування як валову оплату праці найманого працівника. Одна частина безпосередньо сплачується робітнику, а інша спрямовується до спеціальних фондів. З огляду на глобальність сучасного бізнес-середовища, соціальне навантаження на роботодавця у тій чи іншій країні може істотно відрізнятись.

Тому вибір країни для здійснення капітальних вкладень може бути здійснений інвестором на основі меншої частки соціальних витрат. Це дає змогу сплачувати кошти без-

посередньо найманому працівнику, що може бути стимулом і для робітника підприємства.

5. Оцінка продуктивності праці на основі коефіцієнта відрахувань на амортизацію (K_A) визначається за формулою:

$$K_A = \frac{A}{ЧП}, \quad (1.6)$$

де A — амортизаційні відрахування промислового підприємства, тис. грн.

Відповідні дані можна отримати на основі “Річної інформації емітента цінних паперів за відповідний рік”, що публікується на сайті ПАТ. У розд. III “Основні відомості про емітента” у пп. 8 наведено середню чисельність працівників (осіб).

У “Консолідованому звіті про фінансові результати за відповідний рік” у підрозд. III “Елементи операційних витрат” надається інформація про відрахування на амортизацію (код рядка 2515).

Бали за коефіцієнтом присвоюються відповідно до еталонного значення, яке визначається експертним шляхом. Для підприємств машинобудування річні амортизаційні відрахування на одного працівника мають бути понад 45 тис. грн.

Питома вага відрахувань на амортизацію у доданій вартості порівняно з попередніми компонентами незначна, але також істотно впливає на продуктивність праці промислового підприємства.

Важливість цього показника виявляється саме у можливості використання прискореної амортизації основних засобів (певних груп), що є дієвим інструментом оновлення обладнання підприємства та отримання податкового стимулювання.

6. Оцінка продуктивності праці на основі коефіцієнта операційного прибутку промислового підприємства ($K_{П}$) визначається за формулою:

$$K_{П} = \frac{ПОД}{ЧП}, \quad (1.7)$$

де ПОД — прибуток від операційної діяльності промислового підприємства, тис. грн.

Відповідні дані можна отримати на основі “Річної інформації емітента цінних паперів за відповідний рік”, що публікується на сайті

ПАТ. У розд. III “Основні відомості про емітента” у пп. 8 наведено середню чисельність працівників (осіб).

У “Консолідованому звіті про фінансові результати за відповідний рік” у підрозд. I “Фінансові результати” наведено обсяг фінансових результатів від операційної діяльності: прибуток (код рядка 2190) або збиток (код рядка 2195).

Бали за коефіцієнтом присвоюються експертним шляхом на основі вивчення динаміки коефіцієнта продуктивності праці та його чотирьох складових.

Фінансовий результат може бути від’ємним, у такому випадку бали за цим оціночним критерієм не присвоюються (у тому числі нульовий фінансовий результат також отримує оцінку “0”).

Кожний бал за оціночною шкалою присвоюється за 30 тис. грн прибутку на одного працівника (такий “крок” вибрано на основі кращого результату серед машинобудівних підприємств за останні чотири роки).

Фінансовий результат для Державної фіскальної служби України (макрорівень) є джерелом отримання податків з прибутку підприємства. Для промислового підприємства (мікрорівень) результат, що підтверджує успішність ведення операційної діяльності, характеризує рентабельність інвестицій для власника, а також, як один із компонентів доданої вартості, має впливати на рівень оплати праці. Операційний прибуток має бути збалансованим із витратами на оплату праці.

7. Оцінка придатності основних засобів (КПОЗ) відображає стан основних фондів промислового підприємства і визначається як відношення залишкової вартості основних засобів до їх первісної вартості. Цей показник вказує на рівень придатності обладнання підприємства та обчислюється за формулою:

$$K_{\text{ЗОЗ}} = \frac{O_{\text{ЗВ}}}{O_{\text{ПВ}}}, \quad (1.8)$$

де $O_{\text{ЗВ}}$ — залишкова вартість основних засобів промислового підприємства, тис. грн; $O_{\text{ПВ}}$ — первісна вартість основних засобів промислового підприємства, тис. грн.

Значення коефіцієнта вимірюється у десяткових дробах, показник прямує до 1. Зростання на 0,1 збільшує його значення на один бал.

Відповідні дані можна отримати на основі “Річної інформації емітента цінних паперів за відповідний рік”, що публікується на сайті ПАТ.

У “Консолідованому балансі (звіті про фінансовий стан) за відповідний рік” в активі балансу розд. I “Необоротні активи” наведено обсяг основних засобів за залишковою вартістю (код рядка 1010) та первісною вартістю (код рядка 1011).

Придатність основних засобів відображає їх стан та характеризує потребу в їх оновленні. Найвище значення цього коефіцієнта дає найкращу оцінку ефективності господарської діяльності промислового підприємства за цим критерієм.

Такий показник взаємопов’язаний з попередніми, залишкова вартість основних засобів певною мірою залежить від амортизаційної політики промислового підприємства, а його фінансові результати впливають на обсяги і обґрунтованість капітальних інвестицій на технологічне оновлення промислового підприємства в розрізі заміни виробничого обладнання.

8. Оцінка рівня інноваційної діяльності промислового підприємства визначається коефіцієнтом інноваційної діяльності ($K_{\text{ІД}}$) і представлена такою формулою:

$$K_{\text{ІД}} = \frac{B\text{I}}{B\text{P}}, \quad (1.9)$$

де $B\text{I}$ — обсяг інноваційних витрат промислового підприємства, тис. грн; $B\text{P}$ — загальна виручка від реалізації продукції промислового підприємства, тис. грн.

Відповідні дані можна отримати на основі річної статистичної форми № 1-інновація “Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства”. У розд. 1 “Інноваційна діяльність і витрати підприємства” у п. 1.2 “Витрати на інновації за звітний рік” публікуються їх загальна сума витрат (код рядка 110).

У “Річній інформації емітента цінних паперів за відповідний рік”, що публікується

на сайті ПАТ, у “Консолідованому звіті про фінансові результати за відповідний рік” у підрозд. I “Фінансові результати” надається інформація про виручку від реалізації продукції “Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)” (код рядка 2000).

Такий показник при оцінюванні технологічного рівня промислового підприємства відображає якість витрат по відношенню до виручки від реалізації. Зарубіжний досвід свідчить, що інноваційні витрати мають становити до 50 % від реалізованої виручки. Цей показник взаємопов’язаний з попередніми, особливо з коефіцієнтом високотехнологічності промислового підприємства, оскільки ці витрати безпосередньо впливають на технологічний рівень виробленої продукції. Еталонне значення має перевищувати 0,46, за що присвоюється 10 балів.

9. Оцінка рівня інноваційних витрат промислового підприємства визначається коефіцієнтом інноваційних витрат (K_{IB}):

$$K_{IB} = \frac{VI}{VO}, \quad (1.10)$$

де VO — загальна сума операційних витрат, тис. грн.

Відповідні дані можна отримати на основі річної статистичної форми № 1-інновація “Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства”. У розд. 1 “Інноваційна діяльність і витрати підприємства” у п. 1.2 “Витрати на інновації за звітний рік” публікуються їх загальна сума витрат (код рядка 110). У “Річній інформації емітента цінних паперів за відповідний рік”, що публікується на сайті ПАТ, у “Консолідованому звіті про фінансові результати за відповідний рік” у підрозд. III “Елементи операційних витрат” надається інформація про операційні витрати “Разом” (код рядка 2550).

З огляду на зарубіжний досвід інноваційні витрати мають становити приблизно 60 % від реалізованої виручки. Цей показник взаємопов’язаний з попереднім, але він зосереджений на розкритті структури операційних витрат і виявлення у них частки інноваційних, від яких залежить технологічний рівень виробленої продукції. Еталонне

значення має перевищувати 0,55, за що присвоюється 10 балів.

10. Оцінка рентабельності власного капіталу вираховується за допомогою коефіцієнта рентабельності власного капіталу, який визначається за формулою:

$$K_{РВК} = \frac{ПОД}{ВК}, \quad (1.11)$$

де $ВК$ — власний капітал промислового підприємства, тис. грн.

Відповідні дані можна отримати на основі “Річної інформації емітента цінних паперів за відповідний рік”, що публікується на сайті ПАТ. У “Консолідованому звіті про фінансові результати за відповідний рік” у підрозд. I “Фінансові результати” наведено обсяг фінансових результатів від операційної діяльності: прибуток (код рядка 2190) або збиток (код рядка 2195).

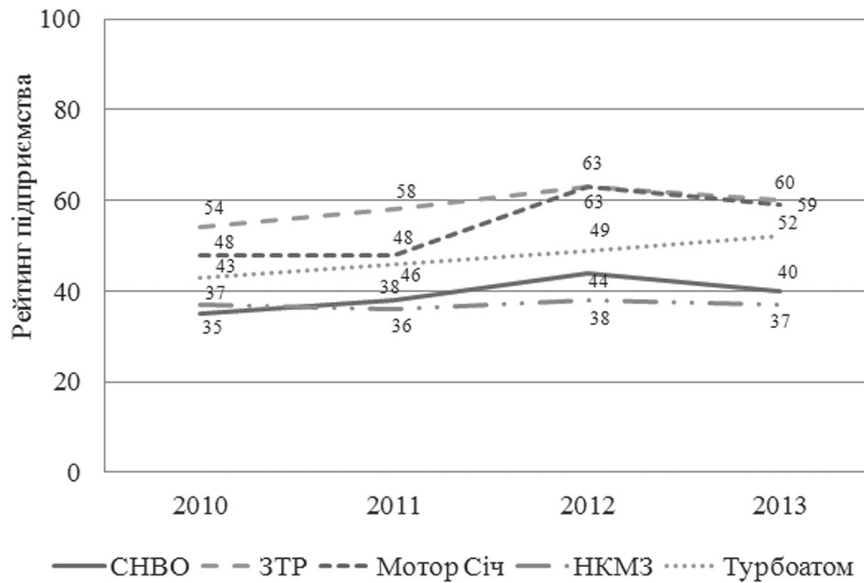
У “Консолідованому балансі (звіті про фінансовий стан) за відповідний рік” у пасиві балансу розд. I “Власний капітал” наведено обсяг його значення у ст. “Усього за розділом I” (код рядка 1495).

Значення коефіцієнта вимірюється у десяткових дробах, кожен наступний бал присвоюється за його зростання на 0,1.

За розробленими методичними рекомендаціями наведено результати оцінювання технологічного рівня промислових підприємств машинобудування за 2010–2013 рр. (див. рисунок).

Беручи до уваги результати комплексного оцінювання технологічного рівня машинобудівних підприємств у 2010–2013 рр., можна визначити, що лідером за технологічним рівнем усі чотири роки є ПАТ “ЗТР” з найвищим значенням — 63 бали у 2012 р. та 60 балів у 2013 р. Другим за технологічним рівнем є ПАТ “Мотор Січ” із значенням 59 балів у 2013 р. (63 бали у 2012 р.). Третє місце посідає ПАТ “Турбоатом”, отримавши 52 бали у 2013 р.

Отже, розроблені методичні рекомендації щодо комплексного оцінювання технологічного рівня промислових підприємств якісно доповнюють систему ІАЗ управління їх технологічним оновленням. Її можливості дають

Комплексне оцінювання технологічного рівня машинобудівних підприємств у 2010–2013 рр.

зможу перевести всі відносні показники системи у більш просте для розуміння оцінювання у балах.

Серед споживачів інформації стосовно підприємств, що оцінюються за цими методичними рекомендаціями, можуть бути управлінці підприємства, його засновники та мажоритарні власники, державні службовці, у компетенцію яких може входити здійснення державного регулювання економікою, у тому числі економічного стимулювання та підтримки високотехнологічних підприємств. Серед них можуть бути й інші споживачі інформації, наприклад, потенційні інвестори.

Бальне оцінювання дає змогу інтерпретувати специфічні складні критерії вимірювання технологічного рівня підприємства у прості одиниці виміру (бали), що уможлиблює оперативне отримання оцінки про стан підприємства загалом та за основними складовими його діяльності.

Крім того, методичні рекомендації щодо комплексного оцінювання технологічного рівня промислових підприємств апробовані на звітності провідних підприємств машинобудування.

За результатами розроблених і апробованих методичних рекомендацій щодо комп-

лексного оцінювання технологічного рівня машинобудівних підприємств, на нашу думку, доцільно сформувати напрями вдосконалення податкового стимулювання їх технологічного оновлення, що включатимуть перспективний прогноз технологічного розвитку до 2016 р.

Література

1. Головач А. В. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика: навч. посіб. / А. В. Головач, В. Б. Захожай, Н. А. Головач. — К.: КНЕУ, 2005. — 333 с.
2. Головач А. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення державного фінансового менеджменту (методологія і практика прикладної статистики): навч. посіб. / А. В. Головач, В. Б. Захожай, І. Г. Манцуров, Н. А. Головач. — К.: КНЕУ, 2010. — 260 с.
3. Дмитрук О. Я. Технологічне оновлення як складова розширеного відтворення підприємств машинобудівного комплексу в умовах інтеграції / О. Я. Дмитрук // Вісн. Хмельниць. нац. ун-ту. — 2010. — № 2. — Т. 1. — С. 97–100.
4. Коpecь Г. Р. Реструктуризація та техніко-технологічне оновлення підприємств / Г. Р. Коpecь // Вісн. нац. ун-ту "Львівська політехніка". — 2000. — № 391. — С. 214–219.
5. Радованов С. В. Управління техніко-технологічним оновленням промислового підприємства в

умовах перехідної економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.02 / С. В. Радованов; НАН України; Ін-т регіональних дослідж. — Л., 2001. — 21 с.

6. Китова Г. А. Государство в инновационных проектах: возможности и ограничения / Г. А. Китова, Т. Е. Кузнецова, С. А. Самилова // Форсайт. — 2007. — № 1 (1). — С. 54–61.

Розроблене інформаційно-аналітичне забезпечення економічного стимулювання технологічного оновлення промислових підприємств, що складає: систему показників комплексного оцінювання технологічного рівня; сформовану базу інформаційно-аналітичного забезпечення. Це уможливує здійснення моніторингу податкового стимулювання технологічного оновлення як органами податкової інфраструктури, так і менеджментом підприємства. За цих умов податкова система виконує функцію стимулювання технологічного оновлення, інформативну функцію щодо можливості отримання податкового стимулювання; на основі оцінювання технологічного стану виявляє резерви підвищення технологічного рівня.

The informational and analytical support of economic stimulation of technological renovation of industrial enterprises is developed and includes the comprehensive evaluation system of indexes of technological level and the base of informational and analytical support. It allows to provide online-monitoring of tax stimulation for technological renovation by tax authorities and by management of the company. The tax system performs under these conditions the function of stimulation of technological renovation and also informative function about possible tax stimulation; finds reserves for rise of technological level on the base of evaluation of technological state.

Разработанное информационно-аналитическое обеспечение экономического стимулирования технологического обновления промышленных предприятий, что составляет: систему показателей комплексной оценки технологического уровня; сложившуюся базу информационно-аналитического обеспечения. Это делает возможным осуществление мониторинга налогового стимулирования технологического обновления как органами налоговой инфраструктуры, так и менеджментом предприятия. В этих условиях налоговая система выполняет функцию стимулирования технологического обновления, информативную функцию о возможности получения налогового стимулирования; на основе оценки технологического состояния выявляет резервы повышения технологического уровня.

Надійшла 10 березня 2016 р.

В. Б. ЗАХОЖАЙ

О. В. КОРЕЦЬКА

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

АНАЛІТИЧНА МОДЕЛЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ЙОГО КОНКУРЕНТНОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 49(2), с. 120–124

Оцінювання конкурентоспроможності дає змогу визначити положення підприємства на ринку, тобто “систему його координат” відносно інших підприємств-конкурентів, а також формулювати реалістичні цілі підприємства та оптимальні шляхи їх досягнення.

Конкурентоспроможність підприємства — це вміння задовольняти очікування, потреби й запити споживачів, ефективно використовуючи наявні можливості (ресурси і фактори виробництва), утворюючи умови для стійкого підвищення продуктивності виробництва. Це дає змогу підприємству протягом достатньо довгого часу підтримувати свою присутність на ринку, отримуючи доходи у розмірі достатньому як для задоволення інтересів власників, так і для реалізації програм розвитку підприємства.

Оцінювання конкурентоспроможності дає можливість визначити положення підприємства на ринку, тобто “систему його координат” відносно інших підприємств-конкурентів, а також формулювати реалістичні цілі підприємства та оптимальні шляхи їх досягнення. У цьому аспекті оцінювання конкурентоспроможності виступає первинним інструментом системи стратегічного управління. Воно є визначальним при його позиціюванні і виступає основою для розробки стратегічних рішень на кожному етапі процесу стратегічного управління.

Разом з тим більшість розроблених моделей мають певні недоліки, що пов’язані, поперше, з недостатнім урахуванням особливостей підприємств певної галузі, у нашому

випадку — машинобудування, по-друге, зосереджуються лише на одній грані конкурентоспроможності, приділяючи недостатньо ваги всім іншим. Наприклад, підхід, що засновано на оцінюванні активів, або підхід, що засновано на процесах, тощо. Усе це робить актуальним подальші розробки щодо оцінювання конкурентоспроможності підприємств.

Проблемам оцінювання конкурентоспроможності підприємств присвячено роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних авторів, серед яких можна відмітити Г. М. Скударя, Н. П. Гончарову, О. Б. Чернегу, А. Е. Воронкову, Н. Н. Лепу, Ю. Б. Іванова, І. В. Нижник, М. Портера, Д.-С. Чо та Х.-Ч. Муна та ін. [1–9].

Загалом конкурентоспроможність як властивість певного суб’єкта досліджується в різних аспектах, формах, рівнях, видах. Існує велика кількість як науково-теоретичних, так й суто практичних досліджень з приводу конкуренції та конкурентоспроможності. Однак вважаємо, що здійснення критичного аналізу та обґрунтування доцільності застосування різних моделей і методів оцінювання конкурентоспроможності підприємств є умовою подальшого розвитку підходів щодо вирішення проблем конкурентоспроможності.

Отже, об'єктом дослідження є існуючі підходи оцінювання конкурентоспроможності промислових підприємств, що є інструментом системи стратегічного управління.

Розробимо аналітичну модель конкурентоспроможності у контексті конкурентного технологічного потенціалу.

З розвитком та еволюцією теорії стратегічного управління з кінця 70-х років ХХ ст. виникли концепції, що намагались об'єднати економічну теорію, теорію організації та теорію стратегічного планування. Це були спроби за допомогою аналітичних методів об'єднати різні підходи в одному, який враховував би можливості та ризики зовнішнього господарського середовища, якості й кількості економічних ресурсів підприємства, особливості реалізації його бізнес-процесів. Результатом оцінювання конкурентоспроможності, часто за допомогою системи рейтингових оцінок визначених складових господарської діяльності підприємства, повинна стати його оптимальна довгострокова стратегія розвитку.

Такими базовими моделями стратегічного планування та управління конкурентоспроможністю можна вважати модель Гарвардської школи бізнесу, модель Ансоффа, матрицю Бостонської консалтингової групи, модель Портера. Розглянемо деякі з них, що демонструють різні підходи щодо оцінки стратегічної конкурентоспроможності та формування стратегії підприємства.

Основною базовою моделлю формування стратегії конкурентоспроможності прийнято вважати модель Гарвардської школи бізнесу [10]. Ця модель розроблялась протягом достатньо тривалого періоду часу. Вона є своєрідною моделлю "школи проектування", оскільки в її основі є впевненість у формуванні стратегії конкурентоспроможності як процесу, базові постулати якого у своїй сукупності забезпечують проектування конкурентоспроможності підприємства.

За цією моделлю процес стратегічного планування — це певна точка перетину виявлених можливостей та загроз зовнішнього господарського середовища, що знаходять свій вираз у формі сильних та слабких сто-

рін ресурсного потенціалу, ключових конкурентних факторів та можливостей розвитку. Можливості зовнішнього середовища можуть бути затребуваними за рахунок реалізації сильних сторін ресурсного потенціалу підприємства. Своєю чергою, необхідно виявити загрози зовнішнього господарського середовища, а слабкі сторони звести до мінімуму.

Головною особливістю цієї моделі є те, що вона фактично заснована на оцінюванні конкурентних можливостей ресурсного потенціалу. При цьому оцінюються усі сфери діяльності господарського суб'єкта, але відсутні конкретні показники, за якими повинно відбуватися оцінювання. Крім того, у процесі аналізу ресурсного потенціалу враховується, в основному, фінансово-господарська діяльність, а не нематеріальні ресурси. Але саме рівень розвитку інтелектуального, інноваційного, науково-технічного, інформаційного та управлінського потенціалів є основним фактором конкурентоспроможності підприємства на ринку. Тому результати аналізу ресурсного потенціалу для формування конкурентоспроможної позиції, у даному випадку, можна вважати достатньо суб'єктивними.

Іншим прикладом синтезу підходів щодо оцінювання конкурентоспроможності є модель класика зарубіжної теорії стратегічного менеджменту І. Ансоффа, який в якості показника, що характеризує конкурентоспроможність підприємства, пропонує використовувати показник конкурентного статусу компанії, розрахований на основі рентабельності капітальних стратегічних вкладень, скоригований на ступінь "оптимальності" стратегії компанії і ступінь відповідності потенціалу компанії цій оптимальній стратегії [11].

Однак, на нашу думку, конкурентоспроможність підприємства не вичерпується лише інвестиційною політикою та стратегією. Крім того, параметри запропонованої моделі в частині стратегії і можливостей є достатньо абстрактними, їх кількісне визначення утруднено.

Відмінність моделі І. Ансоффа полягає, поперше, у формалізації визначення цілей (конкурентного статусу), по-друге, з його точки

зору, оцінку ресурсного потенціалу можна надати у вигляді надзвичайно формалізованого процесу, доведеного до певної блок-схеми (так, можна навести приклад такої моделі І. Ансоффа, що складається з 57 блоків).

“Інженерний ухил” моделі знаходить прояв у тому, що на кожному етапі оцінювання ресурсного потенціалу співробітникам, які займаються його розробкою, пропонуються докладно розроблені переліки факторів, що необхідно враховувати у процесі оцінювання. У цих переліках фактори розміщено за пріоритетним порядком з певними ваговими коефіцієнтами. Більше того, ці переліки доповнюються різними діаграмами та правилами вибору той або іншої альтернативи.

Ще одна класична теорія оцінювання стратегічних конкурентних переваг була розроблена у 1990-х роках М. Портером. Аналізуючи статистичні дані великої кількості галузей у розвинених країнах, він дійшов висновку, що найуспішніші компанії володіють низкою переваг у порівнянні зі своїми конкурентами. За умов відсутності монополії на ринку формувалась конкуренція, внаслідок якої підприємства змушені постійно розвивати свої конкурентні переваги.

У матриці оцінювання конкурентоспроможності за М. Портером, основою для проведення порівняльного оцінювання виступають якісні оцінки показників між двома об'єктами, що порівнюється. Показниками можуть оцінюватись такі об'єкти аналізу — продукти, процеси, підприємства. У матриці передбачене оцінювання важливості властивостей, що має назву “значущість показника”. Оцінки важливості та значення для окремих властивостей надаються на двох рівнях, що приводить до восьми рівнів порівняльної характеристики аналізу конкурентоспроможності.

У світовій економічній науці активно розробляються моделі і методи аналізу та планування стратегічного розвитку підприємства, що відносяться до аналітичних, імітаційних, концептуальних, оптимізаційних та інших методів дослідження. У центрі уваги розглянутих моделей знаходяться ресурси підприємства і проблеми реалізації ресурсного

потенціалу у мінливому зовнішньому середовищі. Однак, вважаємо, що конкурентоспроможність не можливо повно охарактеризувати без розгляду підприємства в контексті його *конкурентного технологічного потенціалу*.

Конкурентний технологічний потенціал підприємства складається сукупністю його внутрішнього технологічного потенціалу та взаємозв'язками і технологіями взаємодії із зовнішнім середовищем, іншими господарськими суб'єктами. Саме він забезпечує його конкурентоспроможність та стійкий розвиток на національному, регіональному та світовому ринках (див. рисунок).

Пояснення до рисунку.

1. Зовнішні умови господарської діяльності підприємства, за М. Портером [8], формуються наступними умовами: стан пропозиції виробничих ресурсів; умови попиту на продукцію; умови конкуренції; стан суміжних галузей.

2. У свою чергу, пропозиція виробничих ресурсів на ринку (стан, обсяги, якість) формує ресурсний потенціал підприємства.

3. До ресурсів підприємства можна віднести все те, що використовується для виробництва продукції, тобто сировину, засоби виробництва, грошові кошти, працю персоналу.

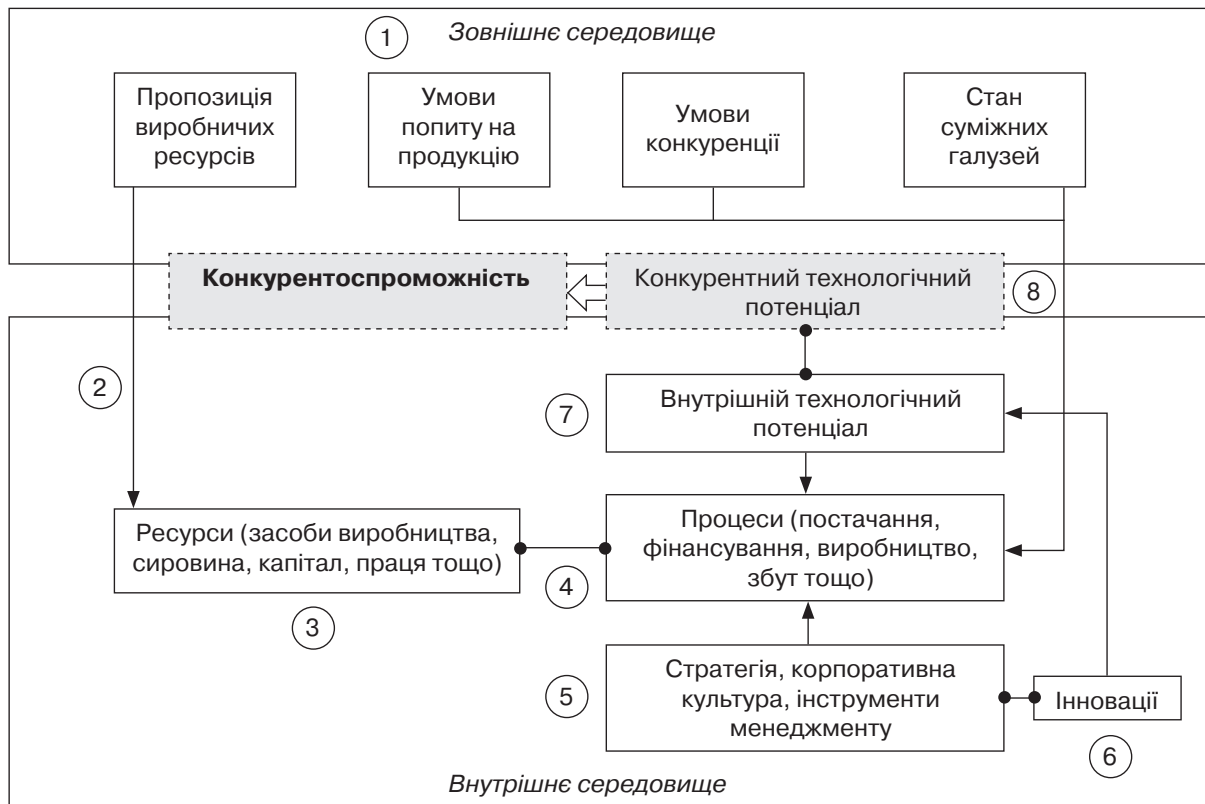
4. За допомогою господарських процесів (постачання, фінансування, виробництва, збуту) та використання у цих процесів ресурсів, створюється кінцевий продукт — товар або послуга.

5. На господарські процеси, їх ефективність та оптимальність впливають інструменти менеджменту, корпоративна культура, стратегія підприємства.

6. Інноваційний потенціал включає технології, що застосовуються, процеси отримання нових знань, НДР, трансфер технологій (патенти, ліцензії, ноу-хау).

7. Система менеджменту разом з інноваційним потенціалом формує внутрішній технологічний потенціал підприємства — здатність створювати і використовувати нові технології, забезпечувати високу гнучкість, конкурентоспроможність і стійкий розвиток.

8. У свою чергу, внутрішній технологічний потенціал підприємства у сукупності з

Модель конкурентоспроможності в контексті конкурентного технологічного потенціалу

взаємозв'язками і технологіями взаємодії із зовнішнім середовищем та іншими господарськими суб'єктами формують конкурентний технологічний потенціал промислового підприємства, який забезпечує його конкурентоспроможність та стійкий розвиток

Для оцінювання конкурентоспроможності підприємства за допомогою запропонованої аналітичної моделі необхідно провести комплексний аналіз, що включає: аналіз і оцінку зовнішнього середовища підприємства (конкурентне макро- та мікросередовище); аналіз внутрішнього середовища підприємства (його конкурентного потенціалу).

Отже, одним з основних завдань вітчизняних виробників у сучасних умовах є визначення напрямів розвитку і вдосконалення методів управління конкурентоспроможністю.

Сукупність усіх видів управління конкурентоспроможністю становить систему управління конкурентоспроможністю підприємства. Враховуючи, що метою будь-якого процесу управління є досягнення об'єктом бажаного стану або зміна його стану

у бажаному напрямі, можна сформулювати таке визначення. Управління конкурентоспроможністю підприємства — це процес цілеспрямованого впливу на фактори конкурентоспроможності для приведення їх у стан, у якому вони здатні підвищити її рівень.

Зростання важливості підвищення технологічного рівня підприємства на тлі жорсткої конкуренції на світових ринках товарів і послуг зумовлює необхідність формування нової структури його активів, які будуть здатні забезпечувати конкурентоспроможність та ефективність виробничо-господарської діяльності підприємства. З цією метою введено поняття “конкурентний технологічний потенціал” промислового підприємства, під яким мається на увазі здатність підприємства створювати і використовувати нові технології, що, в кінцевому результаті, забезпечить його високу конкурентоспроможність та стійкий розвиток у ринкових умовах.

Приведені в статті види економічних потенціалів підприємства показують місце та провідну роль технологічного потенціалу

підприємства у підвищенні його конкурентоспроможності. При цьому ресурсний, науково-виробничий, інформаційний потенціали формують внутрішній технологічний потенціал підприємства, основою якого є технології використання ресурсів, виробничих процесів та розвитку інтелектуального капіталу.

Своєю чергою, внутрішній технологічний потенціал підприємства в сукупності із технологіями взаємодії із зовнішнім середовищем й іншими господарськими суб'єктами формують конкурентний технологічний потенціал підприємства, який забезпечує конкурентоспроможність та стійкий розвиток на національному, регіональному та світовому ринках.

Література

1. Скударь Г. М. Организационно-экономические механизмы управления конкурентоспособностью предприятия / Г. М. Скударь. — Донецк: ИЭП НАН Украины, 2000. — 483 с.
2. Гончарова Н. П. Технології інноваційного розвитку підприємств у контексті інституціоналізму: [монографія] / Н. П. Гончарова, О. О. Швиданенко та ін. — К.: КНЕУ, 2012. — 328 с.
3. Чернега О. Б. Управление конкурентоспособностью в условиях трансформации экономических отно-

шений / О. Б. Чернега. — Донецк: ИЭП НАН Украины, 1999. — 448 с.

4. Воронкова А. Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом промышленных предприятий / А. Э. Воронкова. — Луганск: Восточно-украинский нац. ун-т, 2011. — 482 с.

5. Лепа Н. Н. Управление конкурентными преимуществами предприятия: [монография] / Н. Н. Лепа. — Донецк: ООО "Юго-Восток, Лтд", 2003. — 296 с.

6. Иванов Ю. Б. Конкурентоспособность предприятия в условиях формирования рыночных отношений: [монография] / Ю. Б. Иванов. — Х.: ХГЭУ, 1997. — 246 с.

7. Нижник І. В. Механізм підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств: дис. ... канд. наук: 08.00.04 / І. В. Нижник. — Хмельницький: ХНУ, 2011.

8. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер / пер. с англ.; под ред. и с предисл. В. Д. Щетинина. — М.: Междунар. отношения, 1993. — 896 с.

9. Cho D. S. From Adam Smith to Michael Porter: Evolution of Competitiveness Theory / D. S. Cho, H.-C. Moon. — Hackensack, NJ: World Scientific Pub. Co Inc., 2000. — 244 p.

10. Базовые модели стратегического планирования [Электронный ресурс] / Единый Центр Дистанционного Образования АКЕСО. Сайт "Менеджмент". — Режим доступа: <http://menedzhmenti.ru/page266/page324/index.html>

11. Pace R. W. Paradigms of Competitiveness / R. W. Pace, E. G. Stephan // Competitiveness Review. — № 6 (1). — 1996. — P. 8–13.

Здійснено критичний аналіз та обґрунтовано доцільність застосування різних моделей і методів оцінювання конкурентоспроможності підприємств. Запропоновано аналітичну модель конкурентоспроможності підприємства в контексті його конкурентного технологічного потенціалу, який складається сукупністю його внутрішнього технологічного потенціалу та взаємозв'язками і технологіями взаємодії із зовнішнім середовищем, іншими господарськими суб'єктами.

The critical analysis and feasibility of different models and methods assessing of the competitiveness of enterprises are proved. An analytical model of competitiveness in the context of its competitive technological potential is proposed. This potential consists of the aggregate internal technological capabilities of the enterprise and its relationships and technologies of interaction with as the environment so other economic entities.

Осуществлен критический анализ и обоснована целесообразность применения различных моделей и методов оценивания конкурентоспособности предприятий. Предложена аналитическая модель конкурентоспособности предприятия в контексте его конкурентного технологического потенциала, которой состоит из совокупности его внутреннего технологического потенциала, взаимосвязей и технологиями взаимодействия с внешней средой, другими хозяйственными субъектами.

Надійшла 18 березня 2016 р.

**МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ
РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ**

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 49(2), с. 125–137

Досліджуються питання розробки методичних підходів оцінки ефективності управління ресурсним забезпеченням освітніх інновацій на основі управління ефективністю ресурсного забезпечення освітніх інновацій, досягнення збалансованості інтересів усіх груп інвесторів освітніх інновацій, управління інноваційною інфраструктурою ВНЗ, розвитку інтелектуально-творчого потенціалу студентів і викладачів.

Оптимальним способом побудови ефективного фінансового механізму трансформації інвестиційних ресурсів в освітні інновації є його базування на процесному підході. Як відомо, основою процесного підходу є дослідження сукупності ключових процесів, а не функціональних підрозділів. Отже, для оцінки ефективності управління ресурсним забезпеченням освітніх інновацій основну увагу слід приділити міжфункціональним процесам, які об'єднують окремі функції управління інноваціями, та інвестиційним вкладенням в них у загальний інноваційно-інвестиційний процес.

Такий багатокомпонентний і міжфункціональний процес, який управляється відповідною інфраструктурою ВНЗ і спрямований на досягнення двоєдиної стратегічної мети, що об'єднує розвиток інноваційного потенціалу ВНЗ і зростання ефективності ресурсного забезпечення освітніх інновацій. Головна проблема — це відсутність ефективної системи управління процесом трансформації інвестиційних ресурсів в освітні інновації. На наш погляд, розв'язати цю проблему можна шляхом адаптації системи збалансованих показників до особливостей управління інноваційною траєкторією розвитку освітньої діяльності ВНЗ.

Протягом останніх п'ятдесяти років економічна наука приділяє велику увагу ме-

тодам, механізмам та інструментам, що використовуються для розвитку інноваційної діяльності на мікро- і макрорівнях. Актуальність підвищення ефективності фінансування інноваційної діяльності розкрита у багатьох працях зарубіжних і вітчизняних учених і практиків. Багато дослідників акцентують увагу на проблемах формування і розвитку як інноваційного менеджменту загалом, так і моделей фінансування інновацій. Цієї проблематики присвячені праці таких учених, як А. Баркер, А. Р. Гальчинський, В. М. Алімова, О. І. Амоша, К. І. Ільїна, Р. А. Фатхутдінов, Л. К. Безчасний, З. С. Варналій, А. М. Гуржій, І. А. Павленко, А. І. Федулова, А. А. Чухно, О. І. Бланк, А. М. Поддєрьогін та ін.

Відаючи належне їхнім науковим напрацюванням з цієї проблематики, слід зауважити, що дослідження з розробки методичних підходів оцінювання ефективності управління ресурсним забезпеченням освітніх інновацій ще не мають координованого і системного характеру.

Потребують ретельного дослідження такі питання розробки методичних аспектів оцінювання ефективності управління ресурсним забезпеченням освітніх інновацій, як: управління ефективністю ресурсного забезпечення освітніх інновацій; досягнення збалансованості інтересів усіх груп інвесторів освітніх інновацій; управління інноваційною інфра-

структурою ВНЗ; розвиток інтелектуально-творчого потенціалу студентів і викладачів.

Впровадження системи збалансованих показників в управління інноваційним розвитком ВНЗ вирішує такі завдання:

- формування прозорості механізму трансформації фінансових і нефінансових інвестиційних ресурсів в освітні інновації;
- контроль за процесом підвищення інвестиційної привабливості освітніх інновацій за рахунок зростання задоволеності інвесторів їх результатами;
- побудова системи фінансових і нефінансових показників управління ресурсним забезпеченням освітніх інновацій, тобто системи показників ефективності;
- функціонування інноваційної інфраструктури ВНЗ;
- визначення критеріїв підвищення ефективності творчих колективів, які здійснюють розробку і впровадження освітніх інновацій.

Досягнення стратегічної мети інноваційного розвитку освітньої діяльності ВНЗ можна забезпечити за рахунок балансу зростання його інноваційного потенціалу і підвищення ефективності ресурсного забезпечення освітніх інновацій.

В якості інтегрального індикатора досягнення цієї мети можна використовувати зростання нематеріальних і матеріальних активів інноваційної інфраструктури ВНЗ, з одного боку, розглядаючи його як результат приросту інтелектуально-творчого потенціалу студентів і викладачів, а з іншого — як ресурсну базу для його подальшого розвитку (рис. 1) [2].

Процес отримання соціально-економічних вигод, який здійснюється шляхом трансформації інвестиційних фінансових і нефінансових ресурсів в освітні інновації, припускає ефективне управління ресурсами і активами інноваційної інфраструктури ВНЗ, тобто управління прибутковістю освітніх інновацій, яке виконує роль критерію задоволеності інвесторів їх результатами (рис. 2) [5].

Ключовою ланкою цього процесу є управління активами інноваційної інфраструктури ВНЗ, що розділяється на два підпроцеси —

управління освітніми інноваціями та інвестиційними ресурсами, і містить:

- управління фінансовими і нефінансовими, матеріальними і нематеріальними активами або “відчутними” інвестиційними ресурсами;
- управління розвитком інтелектуально-творчого потенціалу учасників інноваційного процесу або “невідчутним” інвестиційним ресурсом.

Своєю чергою оцінювання результативності цього процесу пов'язане з поетапним рішенням двох проблем. Перша проблема полягає у розвитку інтелектуально-творчого потенціалу студентів і викладачів за рахунок їх залучення до розробки і впровадження нововведень, що приводить до збільшення кількості самих творчих колективів і кількості нових розробок. У якості другої проблеми нами розглядається процес підвищення ефективності управління інвестиційними ресурсами при паралельному зростанні соціально-економічної ефективності освітніх інновацій.

Рішенням цих проблем може бути трактування інтелектуально-творчого потенціалу студентів і викладачів ВНЗ як особливої, “персоніфікованої” частини невідчутних інвестиційних ресурсів інноваційної інфраструктури ВНЗ, що трансформуються у нематеріальні активи, що є обов'язковою умовою інноваційної стратегії розвитку освітньої діяльності ВНЗ. Специфіка цієї частини активів визначається тим, що генераторами, носіями і перетворювачами інтелектуально-творчого потенціалу є самі учасники інноваційного процесу. Тобто нефінансова і фінансова результативність управління ресурсним забезпеченням освітніх інновацій, насамперед, залежить від мотивації і стимулювання інтелектуально-творчого розвитку кадрового потенціалу інноваційної інфраструктури ВНЗ. Забезпечення прозорості механізму трансформації фінансових і нефінансових інвестиційних ресурсів в освітні інновації викликає необхідність визначення логіки взаємозв'язку управління інвестиційними ресурсами з нефінансовою і фінансовою результативністю інновацій. Для цього слід встановити таку послідовність ланцюжка ефективності (рис. 3).

Рис. 1. Управління ефективністю ресурсного забезпечення освітніх інновацій

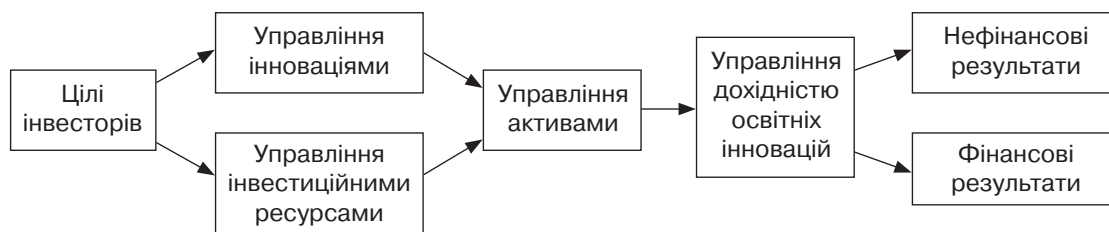

Рис. 2. Процес отримання соціально-економічних вигод від інвестиційних вкладень в освітні інновації

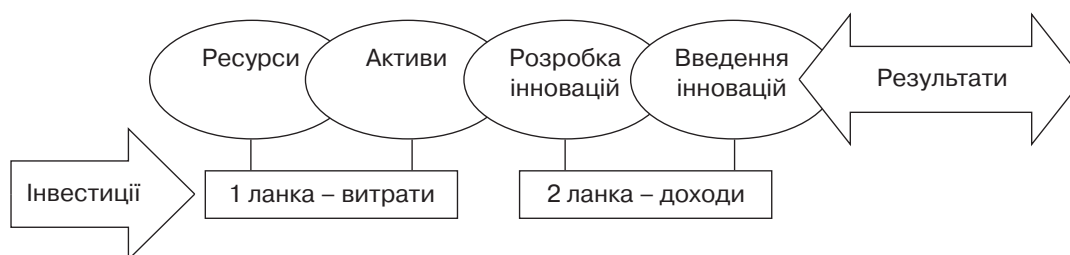

Рис. 3. Логіка управління інвестиційними ресурсами

Побудова ланцюжка ефективності полягає у необхідності з'єднання ресурсного забезпечення освітніх інновацій і процесу управління ними з нефінансовими і фінансовими результатами нововведень. У зв'язку з цим ВНЗ потрібно розглядати одночасно в якості внутрішнього інвестора та адміністратора інвестиційних ресурсів.

При цьому слід визначати інноваційну діяльність у розрізі задоволення інтересів усіх її учасників як реальних і потенційних джерел доходу, а також у розрізі окремих підпроцесів, процедур і дій, які призводять до появи витрат. Тоді результат впровадження освітньої інновації також набуває подвійного характеру. У нефінансовому аспекті його можна розглядати як приріст інтелектуально-творчого потенціалу студентів і викладачів, у фінансовому — як різницю між прибутками і витратами на кожний тип і вид освітніх інновацій.

Таким чином, складність оцінювання ефективності управління ресурсним забезпеченням освітніх інновацій зумовлена тим, що, по-перше, вона вимагає проведення багатофакторного аналізу результативності з використанням нефінансових і фінансових показників; по-друге, сам процес розробки і впровадження освітніх інновацій, що є основою подальшого розвитку освітньої діяльності, відрізняється прямою залежністю його результативності від зусиль усіх учасників інвестиційно-інноваційного процесу. Це означає, що і студенти, і викладачі, генеруючи і розвиваючи свій інтелектуально-творчий потенціал, самі стають джерелами доходу, тобто потенціальними інвесторами освітніх інновацій.

Далі детальніше охарактеризуємо логіку формування ланцюжка ефективності [3]. Перша і друга ланки ланцюжка органічно взаємозв'язані. Перша ланка включає чинники, що визначають обсяги ресурсного забезпечення, друга — характеризує структуру прибутків за джерелами (типами і видами нововведень), що розрізняються не лише ступенем відповідальності за їх використання, а й можливістю самостійного розподілу за напрямками витрат. Так, наприклад, загальнови-

домо, що держава, як стратегічний інвестор освітніх інновацій, зацікавлена у реалізації стратегії низької собівартості і отриманні переваг за рахунок ефекту масштабу. Якщо змінити пріоритети відповідно до концепції оцінки інвестиційної привабливості освітніх інновацій і за державою законодавчо закріпити функції фінансування інноваційного розвитку освітньої діяльності вищої школи, то з'явиться можливість короткотермінового і довгострокового планування ресурсного забезпечення нововведень.

Сучасні тенденції недостатнього державного фінансування вищої освіти створюють мотивацію для ВНЗ у розширенні тих освітніх процесів, в яких прибутки перевищують витрати. Це — прийнята в ринковій економіці стратегія диференціації, тобто отримання переваг шляхом доставки спеціалізованих послуг з вищою нормою прибутковості. Забезпечити такі переваги ВНЗ може тільки за рахунок розробки і розширеного відтворення інноваційних освітніх програм (ІОП). У цьому випадку процес трансформації інтелектуально-творчого потенціалу в освітні інновації доцільно розділити на три стадії.

На першій стадії на основі певних зобов'язань інвесторів необхідно сформувати фінансові і нефінансові активи інноваційної інфраструктури ВНЗ. Фінансові активи — це грошові зобов'язання інвесторів освітніх інновацій, враховані на особовому рахунку ВНЗ у казначействі або розрахункових рахунках кредитної організації. Формування нефінансових активів включає: найм персоналу, який займається інтелектуальною діяльністю, з певним рівнем професійної компетентності і творчих здібностей; оновлення матеріально-технічного обладнання навчальних та управлінських процесів; оновлення методичного та інформаційного забезпечення навчального та управлінського процесів.

Перша стадія завершується повним циклом ресурсного забезпечення процесу створення нововведення. Нефінансовим індикатором результативності цієї стадії може бути привабливість інноваційної освітньої програми для інвесторів. Як фінансовий індикатор результативності можна використовувати об-

сяг її ресурсного забезпечення у вартісному вираженні.

Друга стадія включає процес створення інноваційної програми шляхом: 1) добору учасників проекту; 2) розробки навчально-програмної документації і обліково-звітних форм; 3) зміни технологій навчання і контролю.

На цій стадії здійснюється експериментальна апробація інноваційної освітньої програми і паралельно йде процес визначення вартості навчання за цією програмою. Вкладений у розробку і впровадження ІОП інтелектуально-творчий потенціал передбачає якість програми, її споживчу вартість. Чим вищий рівень досягнутої якості, тим більше значення створеної споживчої вартості. Нефінансовим результатом цієї стадії є розроблена інноваційна освітня програма, фінансовим результатом — формування її собівартості.

На третій стадії відбувається розширене відтворення ІОП, тобто впровадження і тиражування програми. На цій стадії інтелектуально-творча складова вартості ІОП трансформується у грошову форму. Одночасно відбувається зростання інноваційного потенціалу і нефінансових активів ВНЗ загалом, оскільки при досить високій споживчій вартості інноваційної програми зростає імідж ВНЗ, його рейтинг на ринку праці, тобто інвестиційна привабливість. На цій стадії також можуть бути реалізовані і об'єкти інтелектуальної власності — за допомогою укладених ліцензійних договорів або прямого продажу прав. Нефінансовий результат цієї

стадії — задоволеність інвесторів, студентів і викладачів, фінансовий результат — прибутковість ІОП. На цій самій стадії визначається загальний фінансовий результат діяльності інноваційної інфраструктури ВНЗ як перевищення прибутків над витратами (негативний фінансовий результат) або навпаки — перевищення витрат над прибутками (позитивний фінансовий результат) по ІОП. Таким чином, завершується процес формування активів інноваційної інфраструктури ВНЗ.

Далі відбувається процес перерозподілу інвестиційних ресурсів до наступних фінансових фондів:

- фонд податкових платежів до бюджету;
- фонд погашення довго- і короткострокових зобов'язань;
- фонд розвитку інноваційної освітньої діяльності;
- резервний фонд.

Динамічне моделювання цього процесу дасть можливість встановити нефінансові і фінансові індикатори результативності освітніх інновацій відповідно до кожної стадії інноваційного процесу. Індикаторами результативності освітніх інновацій першої стадії трансформації інвестиційних ресурсів в активи ВНЗ є інвестиційна привабливість ІОП для інвесторів і обсяг ресурсного забезпечення ІОП у вартісному вираженні; індикаторами другої стадії трансформації є кількість затверджених інвесторами ІОП та їх собівартість; третьої стадії — задоволеність інвесторів, студентів і викладачів результатами ІОП та їх дохідність (табл. 1) [1].

Таблиця 1

Нефінансові і фінансові індикатори результативності освітніх інновацій

Стадії трансформації інвестиційних ресурсів	Індикатори результативності освітніх інновацій	
	нефінансові	фінансові
Перша стадія		
Формування фінансових і нефінансових, матеріальних і нематеріальних активів	Інвестиційна привабливість ІОП для інвесторів	Обсяг ресурсного забезпечення ІОП у вартісному вираженні
Друга стадія		
Розробка і апробація освітніх інновацій	Затверджена інвесторами інноваційна освітня програма (ІОП)	Собівартість ІОП
Третя стадія		
Введення і розширене відтворення освітніх інновацій	Задоволеність результатами ІОП інвесторів, студентів і викладачів	Прибутковість ІОП

Логіка динамічного моделювання результатів освітніх інновацій підказує, що для оцінки ефективності управління їх ресурсним забезпеченням потрібно функціонально розподіляти витрати не за статтями бюджетної класифікації, а за цілями і завданнями освітніх програм.

Такий розподіл витрат дає можливість не лише оцінити витрати за результатами навчання, а й раціоналізувати траєкторію і обсяги фінансових потоків. Це спричинює необхідність розділити процес управління інвестиційними ресурсами інноваційних освітніх програм на підпроцеси з тим, щоб за допомогою регламентації технологічних етапів і раціоналізації функціонування інноваційної інфраструктури ВНЗ встановлювати рівень відповідальності за кінцеві результати кожного творчого колективу.

Досягнення цієї мети координується з рішенням соціальних та економічних завдань, зумовлених подвійним характером освітньої діяльності, і необхідними для цього заходами і ресурсами. Це означає двоїстість якісних і кількісних компонентів управління інноваційно-інвестиційним процесом, тобто двоїстість якісних і кількісних індикаторів ефективності функціонування інноваційної інфраструктури ВНЗ.

Якісні компоненти функціонування інноваційної інфраструктури ВНЗ відрізняються від її кількісних компонентів метою, завданнями і базовими функціями. Так, наприклад, якщо для якісного компонента характерні забезпечення довготривалого функціонування і якісне зростання інноваційної інфраструктури, то кількісний компонент припускає логіку поточного функціонування і кількісне зростання активів ВНЗ.

Метою якісних компонентів є використання і розвиток інтелектуально-творчого потенціалу персоналу ВНЗ, тоді як мета кількісних компонентів — використання економічних чинників. Відповідно, завданням якісного компонента є управління інноваційним потенціалом ВНЗ і його ресурсним забезпеченням на основі стимулювання розвитку творчих здібностей студентів і викладачів, а завданням кількісного компонента —

управління інноваційним процесом на основі кількісних показників функціонування інноваційної інфраструктури ВНЗ. Орієнтуючись на зростання нематеріальних активів, інноваційна інфраструктура виконує функції інтеграції і координації діяльності творчих колективів, тоді як збільшення матеріальних і фінансових ресурсів припускає виконання функцій обліку, контролю, планування та аналізу (див. рис. 4) [4].

Активи інноваційної інфраструктури ВНЗ є джерелами потенційного прибутку або майбутніх соціально-економічних вигод, отриманих від розробки і впровадження освітніх інновацій. При цьому зростання інвестиційної привабливості освітніх інновацій забезпечується підвищенням віддачі від активів та інвестиційних ресурсів, тобто зростанням прибутковості освітніх інновацій. Це і фінансова ефективність функціонування інноваційної інфраструктури ВНЗ. Концепція інвестиційної привабливості освітніх інновацій до цього визначення додає ще одну ознаку — участь інвесторів в управлінні процесом трансформації інвестиційних ресурсів в освітні інновації, які у свою чергу можуть бути трансформовані в нематеріальні активи. Під участю в управлінні у цьому випадку розуміється здатність отримувати соціально-економічні вигоди при оптимальній мірі доступу кожного інвестора до контролю за інноваційно-інвестиційним процесом. Проте організація ефективного контролю з боку інвесторів можлива тільки при їх участі в управлінні процесом розробки і впровадження освітніх інновацій, тобто в управлінні ключовими повноваженнями інноваційної інфраструктури ВНЗ.

Під ключовими повноваженнями мається на увазі цілеспрямована інтеграція технологій, знань, умінь і навичок управлінсько-адміністративного персоналу і творчих колективів інноваційної інфраструктури ВНЗ, що дає змогу генерувати ідеї, розробляти і впроваджувати освітні інновації.

Сукупність технологій, знань, умінь, навичок і творчих здібностей персоналу можна ідентифікувати як його інтелектуально-творчий потенціал. Шляхом управління ключовими компетенціями забезпечується просте і

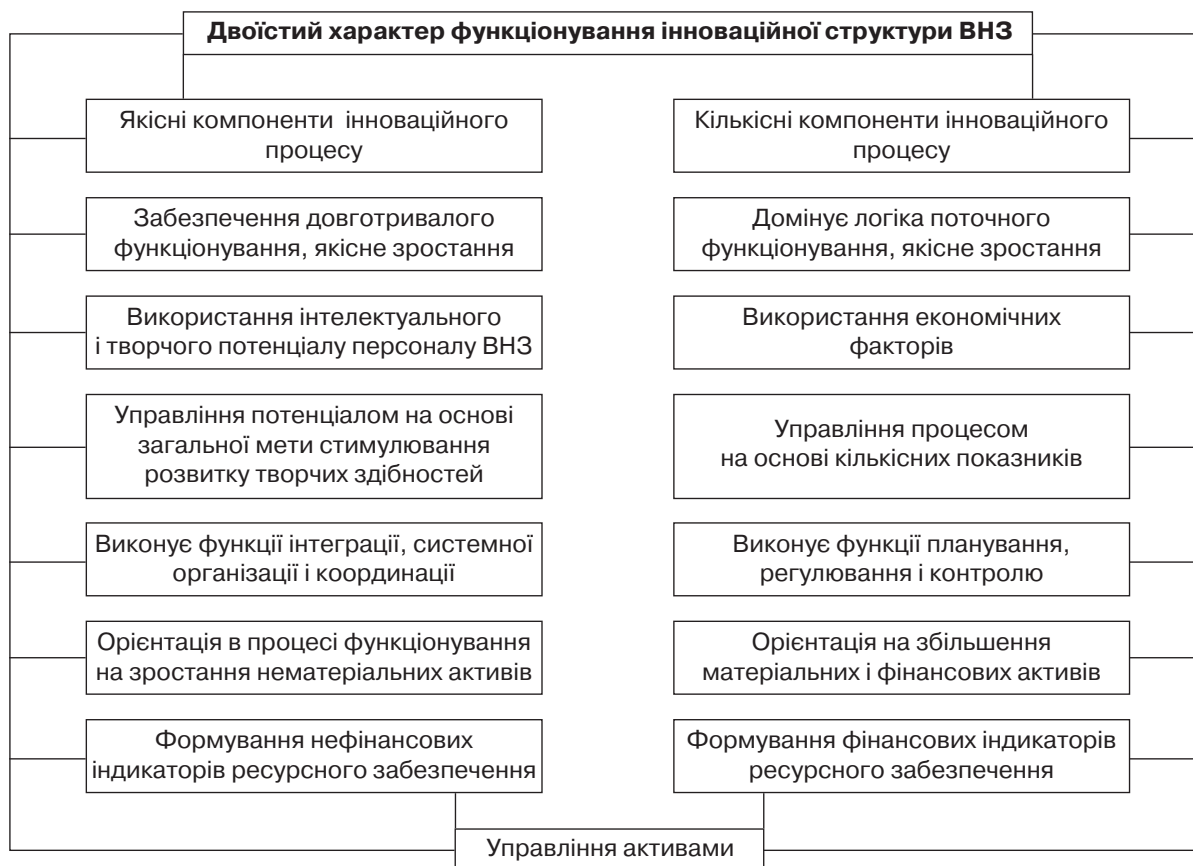

Рис. 4. Двоїстість сфери професійної відповідальності інноваційної інфраструктури ВНЗ

розширене відтворення освітніх інновацій як базису для зростання інтелектуально-творчого потенціалу і підвищення інвестиційної привабливості усієї освітньої діяльності ВНЗ.

У нашому випадку до таких компетенцій слід віднести інтегральні функції якісних і кількісних компонентів, що відображають двоїстість сфери професійної відповідальності інноваційної інфраструктури ВНЗ (див. табл. 2).

Відповідно даних, представлених у табл. 2, найвищим ступенем впливу на управління ключовими компетенціями інноваційної інфраструктури володіє сам ВНЗ як внутрішній інвестор освітніх новацій, зберігаючи за собою усі функції оптимального використання і розвитку інвестиційних ресурсів.

Середня ступінь впливу — у держави як стратегічного інвестора, зазвичай, що має найбільшу частку зовнішнього інвестування. І тільки деякий ступінь стратегічного і так-

тичного впливу мають бізнес-структури як потенційні роботодавці, некомерційні організації і приватні інвестори, оскільки їх частка інвестиційних внесків в освітні інновації незначна.

Деагрегація управління інноваційно-інвестиційним процесом передбачає розподіл діяльності між так званими фронт-офісними підрозділами інноваційної інфраструктури ВНЗ, що займаються розробкою, моніторингом і впровадженням інноваційних освітніх програм у процесі взаємодії з інвесторами, і функціональними, або внутрішніми підрозділами — творчими колективами, що безпосередньо здійснюють процес розробки і впровадження інновацій.

На фронт-офісні підрозділи доцільно покласти відповідальність за чинники, що визначають збільшення прибутковості, і встановити їм статус центрів обліку прибутків (ЦОП) від інноваційних освітніх програм; на функціональні підрозділи — відповідальність

Управління компетенціями інноваційної інфраструктури ВНЗ

Інтегральні функції	Управління компетенціями		
	Внутрішній інвестор (ВНЗ)	Зовнішні інвестори	
		держава	інші
Збалансованість довготривалого і поточного функціонування, якісне і кількісне зростання	Спільна розробка інноваційної стратегії розвитку освітньої діяльності ВНЗ, відповідної їй фінансової стратегії і фінансової політики		
Ефективне використання інтелектуально-творчого потенціалу і економічних факторів розвитку	Спільна розробка і моніторинг організаційних заходів за стадіями інноваційного процесу і відповідних їм стратегічних і тактичних фінансових планів		
Управління інноваційним процесом на основі стимулювання розвитку творчих здібностей і на основі кількості показників оцінки результативності інновацій	Формування і використання фондів стимулювання	Цільове стимулювання через гранти і стипендії	
Паралельне виконання функцій інтеграції, системної організації і координації з функціями планування, регулювання і контролю	Внутрішній аудит інноваційно-інвестиційної діяльності	Зовнішній аудит інноваційно-інвестиційної діяльності	
Орієнтація на нематеріальні, матеріальні і фінансові активи	Управління нематеріальними, матеріальними і фінансовими активами	Управління фінансовими активами	Доступ відсутній
Формування нефінансових і фінансових індикаторів ресурсного забезпечення освітніх інновацій	Формування нефінансових і фінансових індикаторів ресурсного забезпечення	Формування фінансових індикаторів ресурсного забезпечення	Доступ відсутній

за реалізацію інноваційних освітніх програм згідно з нормативами витрат і цільовим використанням інвестиційних ресурсів і, відповідно, встановити їм статус центрів обліку витрат (ЦОВ). При цьому за ректоратом ВНЗ як за центральним офісом треба залишити координацію стратегічного і тактичного планування прибутків і витрат на інноваційні освітні програми, а також визначення ефективності функціонування інноваційної інфраструктури ВНЗ у цілому, використовуючи як інтегральний показник зростання її активів.

Цільове використання інвестиційних ресурсів гарантують оптимальна фінансова структура ВНЗ, система фінансового планування і система фінансової відповідальності центрів обліку прибутків. Водночас у центрах обліку витрат у процесі реалізації інноваційних освітніх програм згідно нормативам витрат виникають певні складнощі. Це пов'язано з тим, що зараз існує два головні

поняття нормування: норматив потреб і норматив бюджетного фінансування. Норматив потреб припускає наукове обґрунтування витрат з урахуванням світових стандартів якості навчання, тоді як норматив бюджетного фінансування визначається шляхом ділення фактичного обсягу фінансування на плановий контингент осіб, які навчаються. Очевидно, що з позиції раціонального ресурсного забезпечення інноваційних освітніх програм ці інтерпретації нормативу витрат мають бути ідентичними.

Слід враховувати і той факт, що у зв'язку з введенням у фінансову структуру ВНЗ центрів обліку прибутків і витрат по інноваційних освітніх програмах, буде потрібно ділення консолідованого бюджету ВНЗ на бюджет функціонування, що передбачає витрати на виконання поточних обов'язків, і бюджет інноваційного розвитку, тобто бюджет нових зобов'язань. Таким чином, поділ фінансового потоку на поточний та інвестиційний викли-

кає необхідність адекватного поділу і витрат на поточну та інноваційну освітню діяльність.

Для розподілу витрат на поточні та інвестиційні необхідно розширити ідеологію державного замовлення. Разом з включенням до нього певної номенклатури професій державного стандарту навчання, вимог до методичного і матеріально-технічного забезпечення слід визначитися і з інноваційною траєкторією самого процесу навчання — з тим, щоб виділення фінансування на поточну діяльність було зумовлено регламентацією процесу навчання, тобто здійснювалося під певну стандартну технологію. А бюджет нових зобов'язань повинен обґрунтовуватися нововведеннями та інноваціями в освітній діяльності, у тому числі й новими технологіями навчання. Таким чином, виникає інноваційна складова процесу навчання, орієнтованого на запити інвесторів інноваційних освітніх програм. Цей момент ключовий, оскільки саме в процесі навчання, що гармонізує інтереси усіх учасників інноваційного процесу, і відбувається приріст інтелектуально-творчого потенціалу ВНЗ, тобто формування кінцевого нефінансового результату розширеного відтворення освітніх інновацій.

Кінцевий результат розширеного відтворення освітніх інновацій слід розглядати як сукупність їх фінансової і нефінансової ефективності, тобто загальної інтегральної ефективності функціонування інноваційної інфраструктури ВНЗ, яка і визначає рівень його інвестиційної привабливості.

Оцінювання ефективності функціонування інноваційної інфраструктури ВНЗ слід проводити відповідно до методик динамічного програмування, націлених на знаходження оптимальних цільових функцій управління процесами різного рівня на основі послідовного визначення закономірностей для ефективного ухвалення рішень за результатами конкретних дій виконавців. Тобто, необхідно складний і багатомірний процес управління інноваційною освітньою програмою розкласти на прості документовані дії з визначенням їх кількісних оцінок і на цій основі встановити ступінь відповідальності кожного учасника за належне виконання цих дій.

У зв'язку з цим формалізація процедур управління інвестиційними ресурсами інноваційної освітньої програми (далі — ІОП) припускає наступні етапи:

1. Встановлення ланцюжка взаємозв'язку результатів управління інвестиційними ресурсами ІОП на реалізацію інноваційної стратегії розвитку освітньої діяльності ВНЗ.

2. Ідентифікацію процедур процесу управління прибутками і витратами ІОП.

3. Поділ процедур на конкретні дії, тобто формування документованих процедур — центр управління прибутками (далі — ЦУП) і центр управління витратами (далі — ЦУВ).

4. Встановлення ключових характеристик документованих процедур.

5. Визначення системи кількісних показників ключових характеристик документованих процедур.

6. Розрахунок нормативних значень кількісних показників ключових характеристик документованих процедур.

7. Формування інформаційної бази — не регламентованих і регламентованих звітів виконавців для розрахунку кількісних показників ключових характеристик документованих процедур.

Основні вимоги до процесу формалізації процедур оцінювання результативності ресурсного забезпечення інноваційних освітніх програм включають:

1) вимоги до індикаторів результативності ІОП :

- регламентація кількості індикаторів за рівнями формалізації: від первинних початкових змінних, закладених у сегментарній звітності ЦУП і ЦУВ (15–25 показників), до зведених підсумкових (9–10 показників інноваційної інфраструктури ВНЗ);
 - визначення інтегрального показника результативності ІОП — їх прибутковості з урахуванням фінансової і нефінансової результативності освітніх інновацій;
- 2) вимоги до системи показників оцінки:
- орієнтація на виконання умов прозорості й відкритості;
 - максимальне звільнення від суб'єктивних оцінок;

- консолідація початкових, проміжних і підсумкових даних для аналізу динаміки індикаторів результативності, причинно-наслідкових зв'язків і достовірності;

3) вимоги до документування процедур оцінювання:

- обов'язкове створення і затвердження ВНЗ стандартів усіх документів, що формалізують процес управління інвестиційними ресурсами ІОП;
- затвержені формати документів повинні представлятися у формі, зручній для користувачів і аналізу;
- процес документування процедур управління має бути регламентований за часом, виконавцями і функціями;
- повинні використовуватися інформаційні системи збору і обробки даних.

При обліку вимог до індикаторів і показників оцінювання результативності інноваційних освітніх програм інноваційна інфраструктура ВНЗ розглядається як динамічна система, що описується безліччю змінних, з яких у процесі оцінювання повинні включатися лише найбільш суттєві з них. Склад цих змінних визначається звітністю керівництва інноваційної інфраструктури ВНЗ.

У процесі формалізації вимог до системи індикаторів результативності ІОП слід враховувати і той факт, що послідовність змін прибутків і витрат за кожним типом і видом ІОП, зумовлена наборами змінних за тимчасовими інтервалами, визначає лінію поведінки усєї системи управління інноваційною траєкторією освітньої діяльності.

При цьому у складі змінних, включених у систему оцінювання результативності інноваційних освітніх програм ВНЗ, має бути виділена основна змінна, відносно якої і вирішується завдання. На наш погляд, центральним завданням ресурсного забезпечення ІОП слід вважати своєчасний вступ інвестиційних ресурсів у повному обсязі при одночасному зростанні фінансової і нефінансової ефективності інноваційної інфраструктури ВНЗ. У цьому випадку своєчасне надходження інвестиційних ресурсів у повному обсязі можна вважати незалежною змінною X ,

а інтегральну результативність ІОП, тобто її дохідність у широкому сенсі — залежною змінною Y , тоді процес їх взаємозв'язку можна описати традиційним рівнянням:

$$Y_i = F_i(X_i, \dots, X_n) \quad (i=1, \dots, n), \quad (1)$$

де i — значення показника на ту або іншу дату звіту.

Представлене нами рівняння, яке вирішується графічним способом, покаже траєкторію зміни результативності інноваційної освітньої програми, оскільки вона будується строго відповідно до базових змінних, в якості яких використовується нормативне і фактичне значення показників фінансової і нефінансової результативності.

Графічна інтерпретація результатів індикативного аналізу показників фінансової і нефінансової результативності освітніх інновацій сприяє кращому сприйняттю і прискоренню набуття не лише кількісних, а й якісних значень цих показників. Це відіграє важливу роль у комплексному оцінюванні узгодженості різнорідних чинників, що визначають становище і тенденції розвитку інноваційної траєкторії ВНЗ. Графік містить масу інформації, але головне його значення в тому, що він дає досить повну картину. Графік не лише характеризує поточний стан інноваційної інфраструктури ВНЗ, а й спрямованість стратегії її розвитку. Маючи аналогічні дані за попередні періоди, можна порівнювати зміну інтелектуально-творчого потенціалу ВНЗ у динаміці різних тимчасових періодів і достовірно аналізувати, прогресує або деградує ВНЗ, виявляти істотні відхилення від очікуваної схеми розвитку. Тобто, аналізуючи отримані в графіку траєкторії, можна не лише здійснювати моніторинг відхилень фактичних значень індикаторів результативності освітніх інновацій від нормативних (чи запланованих), а й здійснювати прогноз таких відхилень, а також відстежувати ступінь впливу окремих показників на кінцевий результат.

Інший важливий бік оцінки результативності ресурсного забезпечення інноваційних освітніх програм — це процедура інтеграції змінних показників у загальний (інтеграль-

ний) показник результативності, яка здійснюється шляхом вирішення наступних завдань:

- визначення кількісних оцінок, тобто ступеня впливу на інтегральний показник окремих показників (побудова варіаційних рядів);
- визначення напрямів і ступеня дії окремих показників на кінцеві показники в інтересах досягнення нормативного або планованого результату;
- достовірного документарного обґрунтування показників та індикаторів результативності;
- встановлення критичних значень і нормативних обмежень для усіх окремих і зведених показників.

Як основний принцип формування процедур оцінювання результативності ресурсного забезпечення інноваційних освітніх програм, на наш погляд, доцільно використовувати контрольно-аналітичний підхід до початкових даних фінансової звітності ВНЗ; як методологічна база — програмно-цільовий метод формування системи показників і критеріїв.

Складність процесу формалізації процедур оцінювання результативності освітніх інновацій полягає у тому, що управління освітньою діяльністю в цілому супроводжується великим масивом інформації, який носить взагалі не кількісний, а вербальний характер. Відповідно, управлінські рішення приймаються не на основі аналітичних звітів, а на основі емпіричного досвіду і так званих мотивованих суджень. Крім того, введення додаткової звітності з інноваційних освітніх програм збільшує обсяг інформації. Це викликає необхідність систематизації, контролю і об'єктивного аналізу всього обсягу фінансових і нефінансових показників результативності освітньої діяльності з виділенням відповідних інформативних ознак їх впливу на кінцеві результати освітніх інновацій. Далі необхідно провести оцінку таких впливів при формуванні інноваційної інфраструктури ВНЗ і нерегламентованої звітності її центрів відповідальності.

Своєю чергою, вимірювання результатів навчання за інноваційними освітніми про-

грамами як четвертої складової інноваційно-інвестиційного процесу тісно пов'язано з мотивацією і стимулюванням професорсько-викладацького складу. Як найбільш прийнятний варіант системи матеріального стимулювання, спрямованого на підвищення мотивації працівників, пов'язаної з розробкою і впровадженням освітніх інновацій, можна використовувати алгоритм оцінки індивідуальної ефективності працівників інноваційної інфраструктури ВНЗ.

Головна задача оцінки результатів навчання по інноваційним освітнім програмам пов'язана з тим, щоб за допомогою регламентації технологічних етапів і раціоналізації функціоналу працівників встановити індивідуальний рівень відповідальності за кінцеві результати навчання з ІОП. З цієї позиції важливо проводити програму стимулювання ефективності навчання з ІОП, яку доцільно побудувати за рахунок фонду інноваційного розвитку освітньої діяльності ВНЗ, розподіляючи його по фондах заохочення творчих колективів викладачів, які реалізують ІОП.

Фонд заохочення творчого колективу викладачів, які реалізують ІОП, розраховується з урахуванням кількості балів за результатами процесу навчання. Для цього, в першу чергу, оцінюється рівень виконання взятих зобов'язань, тобто визначається оцінка задоволеності студентів і розрахунок кількісних показників виконання освітньої програми. Далі встановлюється персональний рейтинг для кожного члена творчого колективу, відповідно до якого розраховуються доплати, надбавки і премії. У результаті загальна сума оплати праці члена творчого колективу повинна включати посадовий оклад, доплати і надбавки за участь у розробці і реалізації ІОП і преміальну складову на основі індивідуального рейтингу ефективності. Розрахунок персональної оплати праці з урахуванням індивідуальної ефективності у процесі розробки і реалізації ІОП можна розрахувати за наступною схемою:

$$\Phi_{\text{оп}} = C + C \cdot T + M \cdot K_{\text{я}} + C \cdot K_{\text{н}}, \quad (2)$$

де $\Phi_{\text{оп}}$ — сукупна місячна оплата праці; C — місячна ставка заробітної плати, що визна-

чається шляхом добутку ставки заробітної плати на фактичне педагогічне навантаження і діленням отриманої суми на встановлену норму годин педагогічної роботи по ІОП; t — годинний коефіцієнт, що визначається відношенням фактичного річного навантаження за новими технологіями (тренінги, ділові ігри тощо) діяльності до нормативного річного навчального навантаження; M — місячна доплата за результати навчання по ІОП, диференційована залежно від рівня новизни курсу; $K_{я}$ — коефіцієнт якості освоєння індивідуального навчального плану кожним студентом, який визначається з урахуванням рівня задоволення студентів, що встановлюється шляхом анкетування; $K_{н}$ — коефіцієнт надбавки за інноваційність освітньої траєкторії, який визначається як середня арифметична величина від суми наступних коефіцієнтів: K_1 — за авторський курс навчання; K_2 — за розробку нових методик освоєння знань, умінь і навичок; K_3 — за використання нових технологій навчання.

У процесі реалізації ІОП оплата праці працівників фронт-офісних підрозділів інноваційної інфраструктури ВНЗ з урахуванням коефіцієнта їх індивідуальної ефективності розраховується за формулою:

$$K_{ie} = C_p + T + I = I_{п}, \quad (3)$$

де C_p — стаж роботи на посаді керівника; T — здатність до самостійної творчої діяльності (наявність наукових робіт, авторських методик, науково-методичних розробок, винаходів тощо); I — творча ініціатива: перехід на нові методи організації освітньої діяльності, нові форми організації праці і технології виховання і навчання, введення нових спеціалізованих курсів тощо; $I_{п}$ — інтенсивність праці: за виконання робіт, що не входять у прями посадові обов'язки, за участь в експертних і атестаційних комісіях, наукових розробках тощо.

Окрім цих коефіцієнтів, працівникам фронт-офісних підрозділів можна встановити надбавки: за виконання договірних зобов'язань з ІОП, ведення системи контролю якості навчання новим навичкам і умінням, моніторингу задоволеності студентів та інвесторів, розширення кола інвесторів освітніх інновацій тощо.

Отже, досягається основна мета стимулювання учасників інноваційної траєкторії розвитку освітньої діяльності ВНЗ — збалансованість соціальних, організаційних і економічних показників в єдиний механізм оцінювання ефективності творчих колективів інноваційної інфраструктури ВНЗ. Цей механізм дає змогу побудувати таку систему заохочення (мотивації), при якій працівники і фронт-офісних, і функціональних підрозділів інноваційної інфраструктури ВНЗ розуміють взаємозв'язок між результативністю навчання з ІОП, оцінкою цієї результативності та розрахунком винагороди.

Література

1. Рамперсад К. Хьюберт. Универсальная система показателей деятельности: Как достигать результатов, сохраняя целостность: пер. с англ. / Хьюберт К. Рамперсад. — 2-е изд. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 226 с.
2. Sianesi B. The returns to Education / B. Sianesi, J. Van Reenen // Journal of Economic Surveys. — 2003. — Vol. 17. — № 2. — P. 157–200.
3. Performance Budgeting: Past Initiatives Offer Insights for GPRA Implementation. United States General Accounting Office // GAO Report to Congressional Committees. — 1997. — March. — 58 p.
4. Anthony R. N. Accounting: Text and Cases / R. N. Anthony, J. S. Reece. — Illinois: Homewood, 1989. — 8th ed. — 1030 p.
5. In Search of Results: Performance Management Practices. — Paris: OECD, 1997. — 133 p.

Досягнення стратегічної мети інноваційного розвитку освітньої діяльності ВНЗ можна забезпечити за рахунок балансу зростання його інноваційного потенціалу і підвищення ефективності ресурсного забезпечення освітніх інновацій. Для оцінки ефективності управління ресурсним забезпеченням освітніх інновацій основну увагу слід приділити міжфункціональним процесам, які об'єднують окремі функції управління інноваціями,

та інвестиційними вкладеннями в них у загальний інноваційно-інвестиційний процес.

Achieving strategic goal in innovation development of the educational activities of the higher education institutions can be covered by the balance of the growth of its innovative capacity and performance improvement of resources provision of educational innovations. For evaluating the effectiveness of management of resources provision of educational innovation primary focus is on cross-functional processes, which join separate functions of management innovations and its investments in the general innovation and investment process.

Достижение стратегической цели инновационного развития образовательной деятельности вуза можно обеспечить за счет баланса роста его инновационного потенциала и повышения эффективности ресурсного обеспечения образовательных новаций. Для оценки эффективности управления ресурсным обеспечением образовательных новаций основное внимание следует уделить межфункциональным процессам, которые объединяют отдельные функции управления новациями, и инвестиционными вложениями в них в общий инновационно-инвестиционный процесс.

Надійшла 22 лютого 2016 р.

**ПРОБЛЕМИ ПЕРЕХОДУ ДО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ АЗЕРБАЙДЖАНУ**

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 49(2), с. 138–145

Вихідною передумовою розкриття сутності структурної стратегії регіонів як сукупності управлінських підходів та організаційних дій країни і для досягнення довгострокових, стратегічних цілей потрібен системний підхід. Вона являє собою результат активних і цілеспрямованих дій держави, господарюючих суб'єктів економіки з урахуванням впливу на них як національних, так і міжнародних економічних відносин.

З одного боку, перехід від однієї економічної системи до іншої без підготовки, без урахування специфіки регіонів, результатом якого довгий час була нестабільність, нерівномірність соціально-економічної ситуації в регіонах, а з іншого — розгортання світової економічної кризи, яка негативно впливає на інноваційну систему регіонів та інвестиційну активність в них, а також формування структури і організації економіки регіонів без урахування факторів світової тенденції розвитку, різке загострення екологічних проблем тощо сильніше загострили існуючу проблему сталого розвитку регіонів і зробили її рішення більш актуальним і необхідним. Сучасна регіонально-структурна стратегія країни повинна відповідати ряду вимог взаємодії сучасної світової економічної системи та національної економіки. Вона покликана, перш за все, висловлювати інтереси країни і відповідним чином адаптуватися до глобальної світової економіки, бути достатньо еластичною, щоб реагувати на зміни, що відбуваються, і тенденції, носити довгостроковий характер і враховувати всі новітні науково-технічні досягнення у світі.

Загальнотеоретичний підхід щодо дослідження сучасних економічних відносин дає змогу дати цілісне уявлення про закономірності, основні процеси та тенденції, що відбуваються у соціально-економічній сфері.

Як зазначає академік А. Вукар, серед невідкладних проблем, що стоять перед державою, є забезпечення соціально-економічного зростання регіонів Азербайджану. На думку інших економістів, відправною точкою у політиці пріоритетного розвитку високотехнологічних галузей промисловості регіонів має стати формування національної регіональної інноваційної політики, визначення стратегічно важливих галузей промисловості, більш відкритих інноваційним процесам у регіонах республіки.

Інноваційний розвиток у сучасних умовах є невід'ємною складовою економічного зростання держави, регіону, підприємства. Рухомою силою такого розвитку є інновації, зміст яких становлять зміни.

Промислова революція XVIII–XIX ст. підтвердила, що розвиток техніки і технології є двигуном економічного розвитку країни. Це підтверджує досвід розвитку ряду країн (США, країни ЄС та ін.), які задавали і продовжують ставити у даний час траєкторію технологічного розвитку в усіх видах економічної діяльності. Але технічний розвиток має бути забезпечено необхідною кількістю фінансових ресурсів, заповнити які покликані інвестиції.

У макроекономічному масштабі сьогоднішній добробут є значною мірою результатом учорашніх інвестицій, а сьогоднішні

інвестиції, своєю чергою, закладають основи завтрашнього зростання валового внутрішнього продукту і, відповідно, більш високого добробуту країни загалом. Реальні інвестиції, пов'язані з придбанням машин, обладнання, модернізацією і будівництвом будівель і споруд, сприяють збільшенню виробничого потенціалу економіки.

Інвестиції у нові технології створюють “точки зростання” на внутрішньому ринку і конкурентні переваги на зовнішньому. Звідси випливає, що підвищення інвестиційної активності є необхідною умовою економічного зростання всього народно-господарського комплексу та економіки загалом, а затухання інвестиційної активності неминуче призводить до рецесії.

Причому високорозвинені країни концентрують увагу саме на інвестиціях, спрямованих на інновації, так як вони, в основному, вирішують питання реалізації інноваційного розвитку країн, модернізації економіки, формування “точок зростання” і проривних технологій, і на цій основі зростання ВВП країни і збільшення частки на світовому ринку.

Отже, інноваційні та інвестиційні процеси в економічному розвитку взаємопов'язані і взаємозумовлені. Тому часто дослідники ці процеси розглядають у комплексі і використовують терміни “інноваційно-інвестиційний розвиток”, “інноваційно-інвестиційний потенціал” та ін.

Наукове обґрунтування впливу нововведень на розвиток економіки показав у своїх працях російський економіст Н. Д. Кондратьєв [1], обґрунтувавши на основі емпіричних досліджень дію “довгих хвиль” терміном від 40 до 60 років. Надалі Й. Шумпетер [2], спираючись на висновки Н. Кондратьєва і дослідження А. Афталъон, М. Ленуара, М. Туган-Барановського, В. Парето, які відкрили існування коротких і середніх хвиль, створив фундамент сучасної інноваційної теорії. Й. Шумпетер розглядав інновації як зміни в технології і управлінні виробництвом, нові комбінації використання виробничих ресурсів, що дають змогу долати економічні кризи. Вчений акцентував увагу на роботі підприємств, які впроваджують інновації. Напри-

клад, спочатку освоєння інновацій (на перших етапах) підприємства, які вже витратили нові комбінації ресурсів, співіснують зі старими, але з часом вони їх витісняють, завоюючи переважну частину ринкових ніш. Таким чином Й. Шумпетер акцентував увагу на підвищенні ефективності діяльності підприємств, які освоюють інновації.

У ХХ ст. отримали розвиток нові економічні категорії — науково-технічний прогрес і науково-технічна революція. Названі поняття відображають процес взаємопов'язаного розвитку науки і техніки.

Інтерес бізнесу до придбання, застосування і освоєння нових технічних засобів і технологій привів до того, що багато авторів, які досліджують проблеми прискорення НТП, широко використовують результати, отримані у цій області в розвинених країнах. Це сприяло поширенню термінів (в основному англійських), що відносяться до менеджменту та інших економічних дисциплін. В їх числі — “інноваційний менеджмент”, який замінив “управління науково-технічним прогресом”. Така заміна зумовлена відображенням реалій ринкової економіки та дає змогу фахівцям різних країн краще розуміти один одного.

Розвиток економіки сприяв появі у вітчизняній науці і практиці нових категорій: інноваційна діяльність, інноваційний процес, інноваційна політика, інноваційна активність, інноваційна сприйнятливість та ін. Усі ці категорії відносяться до інноватики — області знань, що включає методологію і організацію інноваційної діяльності, інноваційного перетворення господарюючих систем.

Дослідимо розвиток і актуалізацію теоретичних положень у рамках розробки методичних і практичних рекомендацій щодо вирішення економічних проблем переходу до інноваційного розвитку.

Суть інновації прийнято розглядати у двох аспектах. З одного боку — як предмет (результат, продукт, об'єкт), отриманий у ході “уречевлення” або комерціалізації результатів науки і техніки (продуктів науково-технічної діяльності), а з іншого — як процес отримання результатів, як суспільне

(суб'єктно-об'єктне) відношення, що створює умови для здійснення даного процесу.

Прихильники першої точки зору (П. Лермерль) вважають, що поняття "інновація" поширюється на новий продукт або послугу, спосіб їх виробництва, нововведення в організаційній, фінансовій, науково-дослідній та інших сферах, будь-яке вдосконалення, що забезпечує економію витрат або створюють умови для такої економії.

Послідовники "процесного" трактування інновацій (А. Харман) розглядають її як впровадження нових або значно модернізованих процесів виробництва, поява нових або вдосконалених старих процесів і продуктів у господарстві окремих фірм (Р. Джонсон). Найхарактернішим визначенням інновацій, узагальнюючим думки даної групи вчених, на наш погляд, слід вважати визначення угорського економіста Б. Санто [3]. Він розглядає інновацію як громадський технічно-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, і в разі, якщо інновація орієнтується на економічну вигоду, на прибуток, її поява на ринку може принести додатковий дохід. Причому в усіх випадках інновація означає нову ініціативу, яка вимагає тим глибших змін, чим сильніше вона відхиляється від колишнього напрямку розвитку.

Методологія системного опису інновацій в умовах ринкової економіки базується на міжнародних стандартах, прийнятих у 1992 р. в Осло. Вони розроблені стосовно технологічних інновацій і охоплюють нові продукти і процеси, а також значні технологічні зміни.

У глобальному масштабі впровадження науки і високих технологій виводить країни на передові рубежі наукоємного виробництва, так як сучасні переваги споживачів концентруються не тільки на високоякісній, а й на високотехнологічній продукції. Отже, на міжнародному ринку в конкурентній боротьбі виграють країни, орієнтовані на прогресивне виробництво і впровадження нанотехнологій, програмних продуктів та інших нововведень.

Необхідність інноваційного розвитку економіки стала у даний час загальноприйнятою позицією, що знайшла відображення в Концепції довгострокового соціально-економічного розвитку на період до 2020 р. У концепції визначено вектор розвитку національної конкурентоспроможності на основі інноваційного розвитку.

Основоположник введення у науковий обіг терміна "інновація", австро-американський учений Й. Шумпетер зазначає наступні типові зміни, які і складають основу нововведень:

- використання нової техніки, нових технологічних процесів або нового ринкового забезпечення виробництва;
- впровадження продукції з новими властивостями;
- використання нової сировини;
- зміни в організації виробництва і його матеріально-технічного забезпечення;
- поява нових ринків збуту.

На сучасному етапі розвитку російської економіки потрібні інновації, що охоплюють усі галузі і носять регулярний характер.

У науковій та навчальній літературі наводяться різні визначення поняття "інновація", або "нововведення":

- перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, що втілюється у нових продуктах і технологіях;
- результат творчого процесу у вигляді організації зміни звичних стереотипів діяльності та навичок;
- результат творчої діяльності, спрямований на розробку, створення і поширення нових видів виробів, технологій, впровадження нових організаційних рішень і т. д., які відповідають мінливим потребам людини і суспільства;
- новий спосіб задоволення сформованих суспільних потреб, що забезпечує приріст корисного ефекту і, як правило, заснований на досягненнях науки і техніки.

Таким чином, під інновацією, або нововведенням, розуміється не тільки впровадження нової технології і випуск нової продукції, а й

зміни в організації бізнесу, управлінні фірмою, у взаєминах зі споживачами тощо.

Інноваційна діяльність приводить світову спільноту до нового, вищого ступеня розвитку. Відповідно до концепції сталого розвитку, яка була розроблена у 1983 р., в економічній літературі з'явився термін "сталий розвиток", що визначає модель тривалого безперервного руху вперед, при якому досягається задоволення життєвих потреб нинішнього покоління людей без позбавлення такої можливості майбутніх поколінь.

Матеріали конференції ООН з охорони навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) орієнтують держави на створення вільного суспільства, яке здатне долати соціальні та екологічні проблеми за рахунок розвитку науки і технології як головного джерела суспільного розвитку і забезпечення високої якості життя. Концепція сталого розвитку включає такі положення:

- у центрі уваги перебувають люди, які повинні мати право на здорове і плідне життя в гармонії з природою;
- охорона навколишнього середовища повинна стати невід'ємною компонентою процесу розвитку і не може розглядатися у відриві від нього;
- право на розвиток повинно реалізовуватися таким чином, щоб у рівній мірі забезпечити задоволення потреб у розвитку та збереженні навколишнього середовища як для нинішнього, так і для майбутніх поколінь;
- зменшення розриву в рівні життя народів світу, викорінення бідності та злиднів.

Стійке економічне зростання забезпечує збільшення різноманітних товарів і послуг, а також дає можливість ефективно вирішувати соціальні проблеми, не знижуючи досягнутого життєвого рівня. Реальне економічне зростання означає, що суспільство знижує витрати виробництва і підвищує продуктивність праці. Економічне зростання ґрунтується на чотирьох факторах:

- природні ресурси (корисні копалини, вода, лісові багатства, родючі землі);

- трудові ресурси (чисельність працездатного населення, освіта, професійна кваліфікація тощо);
- капітал (основні виробничі фонди, об'єкти інфраструктури тощо);
- знання або технології (наукові й інженерні знання, підприємництво, управлінські досягнення тощо).

Впровадження інноваційних технологій — найважливіша умова їх розвитку, модернізації на базі технічного переозброєння, застосування інноваційних методів в управлінні.

Вивчення розвитку інновацій в Азербайджані почалося з 1994 р. Обстеження проводились у формі щорічного вимірювання залучення грошових ресурсів у промисловість. З 1998 р. дослідження доповнилися сферою послуг і розвитком малих підприємств. З 2000 р. і по теперішній час здійснюється модернізація інновацій відповідно до міжнародних стандартів CIS-3, CIS-4, CIS-2008. У міру розвитку інноваційної діяльності вивчається вплив організаційних, маркетингових, екологічних нововведень на зростання виробництва.

Вочевидь, необхідне рішення наступних завдань:

- використовуючи природні ресурси і сільськогосподарську продукцію регіонів, створення інноваційних промислових і агропромислових галузей, різних територіальних господарств на основі засад сталого розвитку;
- відновлення і створення нових підприємств, які виробляють інноваційні та стратегічні товари;
- повне забезпечення населення вітчизняними продуктами харчування, прогнозуючи виробничі можливості з експортованих сільськогосподарських продуктів стимулювати розширення цих можливостей за рахунок закупівель, постачання, державного замовлення та послуг;
- забезпечення сталого розвитку регіонів на основі прогнозування необхідної ринкової та виробничої інфраструктури;
- реконструкція промислової системи з урахуванням факторів економії ресурсів, антропогенного впливу, тобто ство-

рення безвідходного виробничого процесу та ін.

Як показує практика успішної реалізації регіональної політики, необхідно правильно визначити пріоритетні галузі та напрями їх розвитку з урахуванням їх економічного потенціалу. А це, в першу чергу, залежить:

1) від того, наскільки ця політика правильно вибрана і визначені завдання регіонального розвитку для кожного конкретного історичного періоду;

2) наскільки правильно взаємопов'язані принципи справедливості й ефективності у соціально-економічному розвитку регіонів і загалом у республіці;

3) наскільки враховані зв'язки між розвитком пріоритетних галузей країни і розвитком пріоритетних галузей та інфраструктури регіонів.

Саме облік зазначених умов і факторів дає можливість переосмислити і оцінити важливість більш благополучного забезпечення інноваційного розвитку на локальному рівні.

Дослідженням підтверджується, що для реалізації завдання інноваційного розвитку конкретного регіону, а за рахунок цього і всієї соціально-економічної системи країни, необхідно визначити:

- які соціально-економічні сектори регіону можуть, застосовуючи інновації, знизити навантаження на природне середовище, а також за рахунок зниження матеріаломісткості, енергоємності та забруднюючих відходів, і поліпшення якості підвищити конкурентоспроможність регіону;
- які нові інноваційні товарні ринки можна створити всередині регіону та яким буде попит на дані товари (цими товарами можуть бути техніка, технологія, результати науково-технічних досліджень і т. д.), як можуть позначитися дані товарні ринки на забезпеченні та підвищенні стійкості регіону;
- чи володіють внутрішньорегіональні носії і виразники економічних інтересів фінансовими засобами для придбання цих інновацій або інноваційних товарів і наскільки вони їх потребують, чи

є необхідність агітації, фінансової підтримки, заохочення та інших механізмів стимулювання.

Як показує вітчизняний і зарубіжний досвід, результативність системи регулювання різних сфер залежить, насамперед, від працездатності системи управління, яка визначається чіткістю розподілу повноважень і відповідальності між центральними, регіональними та галузевими органами влади і управління. “Регіональна адміністрація для формування фундаменту довгострокового перспективного розвитку повинна відійти від тотального “мобілізаційного” управління, що ігнорує економічні та культурні особливості, що використовує активний “позаекономічний”, а, по суті, політичний примус, що не враховує місцевої та тимчасової специфіки. Однак використання “мобілізаційного” управління як високо організуючого фактора дозволу крайніх критичних ситуацій не викликає сумнівів, якщо таке його застосування об'єктивно обумовлено”. Тут головне, щоб діяльність з управління і регулювання була системно організована. Ця система повинна не тільки визначати предмети управління, а й регламентувати порядок заходів контролю за виконанням рішень органів влади і управління, належати до сфери економічної, соціальної та екологічної політики. Варто зазначити, що особливе місце займають цільові програми, спрямовані на вирішення конкретної проблеми. Саме у зв'язку із соціально-економічним розвитком регіонів Азербайджану були прийняті комплексні програми, що враховують цілі країни та інтереси регіонів. Державна програма соціально-економічного розвитку регіонів у 2004–2008 рр. і Програма соціально-економічного розвитку регіонів, що охоплює 2009–2013 рр., 2014–2018 рр., враховують особливості територій і передбачають сталий розвиток регіонів. Реалізація заходів у цій сфері, мабуть, у найближчому майбутньому інтенсифікуватиметься, що приведе до більш стійкого і динамічного розвитку національної економіки Азербайджану в цілому.

Порівняльний аналіз реалізації регіональної політики дає змогу зробити висновок, що, незважаючи на безліч прийнятих норматив-

но-правових актів є необхідність вдосконалення механізмів регулювання територіального розвитку, для кожного регіону доцільно прийняти ряд цільових програм і саме для забезпечення сталого розвитку регіонів необхідно реалізувати наступні.

По-перше, для формування незалежної господарської системи регіону потрібно забезпечити розвиток підприємництва. А для цього необхідно залучити приватні інвестиції на оздоровлення, розширення, перебудову і реконструкцію підприємств. Тобто приватизація повинна проводитися на підставі інвестиційно-інноваційних проектів з метою подальшого функціонування і розширення підприємств.

По-друге, необхідно проводити селективну структурну політику в регіонах і розширити міжрегіональні економічні зв'язки. Для підвищення ефективності структурної політики необхідно враховувати фази відтворення на регіональному рівні. Розвиток пріоритетних галузей і захист виробництва повинні орієнтуватися на сталий розвиток регіону, тобто збереження його природного середовища, ландшафту, раціонального використання природних ресурсів.

По-третє, система регуляторів повинна підтримувати рівновагу між соціальною справедливістю, економічною доцільністю і екологічною безпекою, формуватися в галузях і регіонах не стихійно, а строго відповідно з їх сумісністю.

По-четверте, потрібно під кожен галузь регіону обґрунтувати добрані набори економічних регуляторів, а для визначення збоїв і їх усунення строго контролювати хід реформ у регіонах.

По-п'яте, необхідно забезпечити економічну безпеку регіонів, визначити зовнішні та внутрішні загрози.

Азербайджан, маючи сприятливі кліматичні умови, природно-ресурсний потенціал, з переходом на ринкові відносини намагається усунути регіональні диспропорції. Саме стійкість економіки Азербайджану в умовах глобальної економічної кризи багато в чому було визначено економічною політикою країни в області регіонального розвитку.

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується високим ступенем глобалізації. Тут важливу роль відіграє не величина зовнішньоторговельного балансу країни, а місце азербайджанської економіки у глобальному “ланцюгу” створення додаткової вартості. Азербайджанська економіка на даний момент характеризується дуже низьким рівнем диверсифікації експорту, неефективним використанням конкурентних переваг в експорті продукції наукоємних галузей. Слід змінити структуру азербайджанської економіки, знизити її залежність від зовнішнього впливу.

Відсутність ефективного зв'язку між наукою і виробництвом не дає можливості азербайджанській економіці ефективно конкурувати у високотехнологічних сферах з отриманням високих доходів і додаткової вартості. В Азербайджані впровадження наукових розробок у виробництво залишається на дуже низькому рівні. Для вирішення зазначених проблем азербайджанський уряд у майбутньому має провести ряд реформ, спрямованих на стимулювання темпів економічного зростання і здійснення інституційних перетворень. Слід вжити негайних заходів щодо вдосконалення інституційного середовища, що забезпечить підвищення рівня довіри всіх суб'єктів економічної та політичної діяльності в азербайджанському суспільстві і створення та затвердження рівноправних “правил гри”, точних і ясних для всіх членів цього товариства.

Аналіз даних дає можливість зробити висновки, що азербайджанському уряду поки не вдалося переломити тенденцію і активніше залучити іноземних інвесторів у нафтовий сектор економіки в потрібній кількості. Як справедливо зазначає Ш. Т. Алієв, в економічному розвитку кожної країни виділяються традиційно важливі пріоритетні напрями, які впливатимуть на прискорений розвиток власної економічної моделі. В економічних процесах Азербайджану важливе місце належить промисловим галузям. Цей фактор пояснюється можливістю промислових секторів Азербайджану застосовувати капіталомісткі та інноваційні проекти, в яких, на дум-

ку світових експертів, успішно поєднуються сучасні елементи високотехнологічних розробок, інновацій, нововведень науки і техніки, застосування нових економічних засобів, у тому числі інноваційних кластерів та спеціальних економічних зон.

Забезпечення відкритості азербайджанської економіки є істотним чинником руху в напрямі постіндустріалізації. Причому тезу про відкритість як чинник обмеження монополістичних тенденцій і стимул до інноваційної діяльності корпорацій — лише один із аспектів цієї проблеми. Саме на постіндустріальний прорив, а не на примітивний захист “вітчизняних виробників” повинні бути націлені переговори щодо приєднання до СОТ, а потім і з питань формування спільного європейського економічного простору. Відповідні заходи повинні бути спрямовані не на захист неефективних галузей, а на забезпечення проникнення на світові ринки перспективних виробництв і високотехнологічних послуг.

В Азербайджані повинна бути вироблена спеціальна програма економічного зростання, яка буде містити як довгострокові заходи структурної, демографічної, науково-технічної політики, так і заходи короткострокового характеру: стимулювання сукупного попиту (у тому числі на інвестиційні товари), стимулювання пропозиції за рахунок зміни якості використовуваних факторів виробництва. Надалі навіть при найсприятливішому сценарії високі ціни і збільшення експорту сировини забезпечать приріст ВВП не більше ніж на 0,5 % на рік. При несприятливому розвитку подій ця величина стане негативною. Таким чином, у найближчій перспективі весь приріст ВВП можна отримати тільки за рахунок експансії несировинних компаній. При проходженні траєкторії 7-відсоткового річного зростання (подвоєння ВВП за 10 років) навантаження на такі компанії збільшується в два рази, тобто до 6 %. Ситуація ускладнюється з входженням Азербайджану в глобальну економіку, що підсилює тиск глобальної конкуренції, насамперед, у сферах споживання і звернення. Вимоги конкурентоспроможності можуть призвести до ефекту інституційного розриву, коли запити споживання

і звернення не будуть відповідати умовам і можливостям виробництва товарів і послуг. Кластерна політика повинна звернутися до “нової азербайджанської економіки”. Це середні компанії (оборот 100–200 млн дол. на рік), що вирости, як правило, з торгових точок і забезпечують більшу частину зростання в реальному секторі. Вони відповідають сучасній інноваційній економіці з її латеральним мисленням і орієнтовані на конкуренцію із Заходом.

Зростання економічного розвитку Азербайджану у найближчій перспективі значною мірою буде залежати від його макрофінансової стабільності. Згідно з офіційними даними уряду Азербайджану, республіка може у найближчі 10 років суттєво диверсифікувати свою національну економіку, зменшити залежність від нафтогазового сектору, створити нові потужні сектори економіки, такі як ІКТ і туризм, і тим самим забезпечити стабільне надходження державних доходів і фінансових ресурсів. На думку міжнародних експертів, Азербайджан може зміцнити своє регіональне лідерство і в найближчі 10–15 років увійти до числа конкурентоспроможних країн світу.

Вчені Азербайджану досягли великих наукових успіхів, які можуть бути застосовані у різних секторах економіки країни. Азербайджан щорічно займає передові місця у звітах ряду авторитетних форумів за досягнуті успіхи. Наша основна мета — звести до мінімуму залежність економіки від нафти. Політика інноваційного розвитку в Азербайджані будується на трьох колонах, які мають назву “золотий трикутник” — людський ресурс, сприятливе середовище і капітал.

Пріоритетним напрямом вважається підготовка кадрів за сферами ІКТ, нанотехнологій, космічної промисловості, мікроелектроніці, ядерної промисловості та ін. Для розвитку науки одним із важливих умов є зміцнення фінансово-технічної та інформаційної бази, підтримка молодих учених і фахівців, отримання ними досвіду в зарубіжних вищих школах, проведення спільних досліджень і створення інтелектуальної власності. Зараз одним з основних пріоритетів є розвиток економічного сектору з наукової складо-

вої, диверсифікація економіки, розвиток інноваційної продукції та її експорт. Важливо застосування наукових досліджень в економіці. У цей час зв'язок між економікою і наукою дуже слабкий, що є великим бар'єром для розвитку інноваційної сфери.

Література

1. Кондратьев Н. Д. [Электронный ресурс] // Википедия — свободная энциклопедия. — Режим до-

ступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B5%D0%B2,%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9_%D0%94%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87

2. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Й. А. Шумпетер. — М.: Директмедиа Паблишинг, 2007. — 400 с.

3. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: пер. с венг. / Б. Санто. / общ. ред. и вступ. сл. Б. В. Сазонова. — М.: Прогресс, 1990. — 295 с.

Досліджені концептуальні теоретичні підходи інноваційного розвитку економіки, проаналізовані витoki виникнення інноваційного шляху економічного розвитку і модернізації. Вивчена інноваційна складова розвитку економіки Азербайджану, оцінені механізми розвитку інноваційної діяльності в Азербайджані, ефективність систем оцінювання та управління розвитком азербайджанської економіки і політика диверсифікації інноваційного шляху.

The author definition of budget and budgeting, performance-oriented innovative aspect of the educational institutions. International practice has proved success of results-based budgeting and complex medium-term cost planning as the basic conceptual approaches to improve cost-effectiveness from the standpoint of achieving operative and strategic goals. Management by Objectives of allocation of public resources as a set of actions on the national level, should apply not only to the entire education system in general, but provide for the creation of centralized mechanisms of their coordination, and the system building of indicators and fluctuation index in education, due to changes both in scope of finance and in management method of financial resources in educational institutions.

Исследованы концептуальные теоретические подходы инновационного развития экономики, проанализированы истоки возникновения инновационного пути экономического развития и модернизации. Изучена инновационная составляющая развития экономики Азербайджана, оценены механизмы развития инновационной деятельности в Азербайджане, эффективность систем оценки и управления развитием азербайджанской экономики и политика диверсификации инновационного пути.

Надійшла 20 квітня 2016 р.

В. М. КОЛЕСНИК**Н. В. КОЛЕСНИК***Міжрегіональна Академія управління персоналом, Нікопольський інститут*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ВИТРАТ ДЛЯ ПОТРЕБ УПРАВЛІННЯ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 49(2), с. 146–150

З огляду на велику кількість класифікаційних ознак витрат розглянуто основні підходи до їх класифікації та групування за такими критеріями, які найповніше відображають та характеризують різні сторони діяльності підприємств, та є найбільш адаптованими для потреб управління.

Функціонування підприємств за умов глобалізації, інтеграції та інформатизації сфер діяльності потребують від сучасних керівників оперативного, чіткого та ефективного плану дій стратегічного розвитку підприємств, що, своєю чергою, зумовлює необхідність удосконалення системи управління витратами, побудови адаптивних структур управління, їх гнучкості задля забезпечення достовірною інформацією керівників для прийняття рішень і розробки стратегічних планів [1].

Однією з головних умов ефективного управління будь-яким підприємством є отримання повної, достовірної, об'єктивної та своєчасної інформації щодо витрат, тому що саме вони є основним і водночас найскладнішим елементом організації та розвитку виробничо-господарського механізму підприємств.

Методологія та методика дослідження управління витратами повинна базуватись, насамперед, на обґрунтованій та цілеспрямованій класифікації витрат за певними ознаками, що дасть змогу забезпечити виокремлення різновидів витрат залежно від встановлених цілей обліку на підприємстві та сформувати базу для планування, контролювання і регулювання відповідних пріоритетних груп витрат [2].

У зарубіжній та вітчизняній літературі приділяється багато уваги визначенню ви-

трат як економічної категорії та їх класифікації. Ця тематика розглядається у працях багатьох як вітчизняних вчених-економістів Н. С. Андрищенко, Є. В. Мних, Ф. Ф. Бутинця, А. А. Пилипенко, А. М. Герасимовича, С. Ф. Голова, Л. М. Кіндрацької, Г. І. Філіна, Ю. А. Кузьмінського, О. О. Шашенко, В. Г. Линника, Є. В. Мниха, В. Я. Савченка, В. В. Сопка, А. В. Череп, М. Г. Чумаченка, так і зарубіжних — Е. Бріттона, Дж. К. Ван Хорна, В. Говіндараджана, К. Друрі, Б. Нідлза, Б. Райна, Т. Скоуна, Р. Холта, Ч. Хорнгрена, Дж. Фостера.

Витрати залежно від технології, організації та обсягу виробництва, видів продукції дуже різноманітні. Тому для науково обґрунтованого планування, обліку, обчислення собівартості продукції та проведення аналізу необхідно їх групувати й класифікувати за окремими ознаками. Класифікаційні ознаки мають охоплювати комплексне вивчення витрат та забезпечувати у потрібному розрізі їх групування.

Класифікація та групування витрат дає змогу поділити їх на класи на основі певних загальних ознак об'єктів, а також робить можливим встановити структуру витрат, характеризувати їх відношення до створеної вартості, виділити витрати виробництва, що втілюють вартість засобів виробництва та

грошовий фонд оплати праці від частини вартості додаткового продукту, яку включають до собівартості [3].

Існує безліч класифікацій витрат за різними ознаками. Класифікація витрат є дуже важливою для розуміння того, як ними управляти. Інформація про витрати, яка групується різними способами, є необхідною для ефективного управління підприємством. Саме виявлені і сформульовані потреби управління витратами зумовлюють вибір критеріїв класифікації та поділ усіх витрат відповідно до них, а також дають змогу виявити нові розрізнення та групи витрат, що дасть змогу удосконалювати інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень. Враховуючи те, що поділ витрат спрямований на вирішення найрізноманітніших завдань управління, в літературі зустрічаються різноманітні групування видів витрат за ознаками їх класифікації [11].

Розглянувши думку науковців, які стверджують, що “головним об’єктом аналізу в процесі управління підприємством є витрати, та їх класифікація є важливою для розуміння, як з ними управляти” [4] зазначимо, що велика кількість класифікаційних ознак витрат привела до необхідності їх групування за такими критеріями, які б найповніше відображали та характеризували різні сторони діяльності підприємства.

Види витрат, що відносяться різними авторами до аналогічних напрямів класифікації витрат, є досить різноманітними.

На думку К. Друрі [5], пріоритетним є накопичення інформації про такі категорії витрат: витрати на матеріали, робочу силу та накладні витрати. Узагальнені витрати мають бути розподілені за певними напрямками з метою:

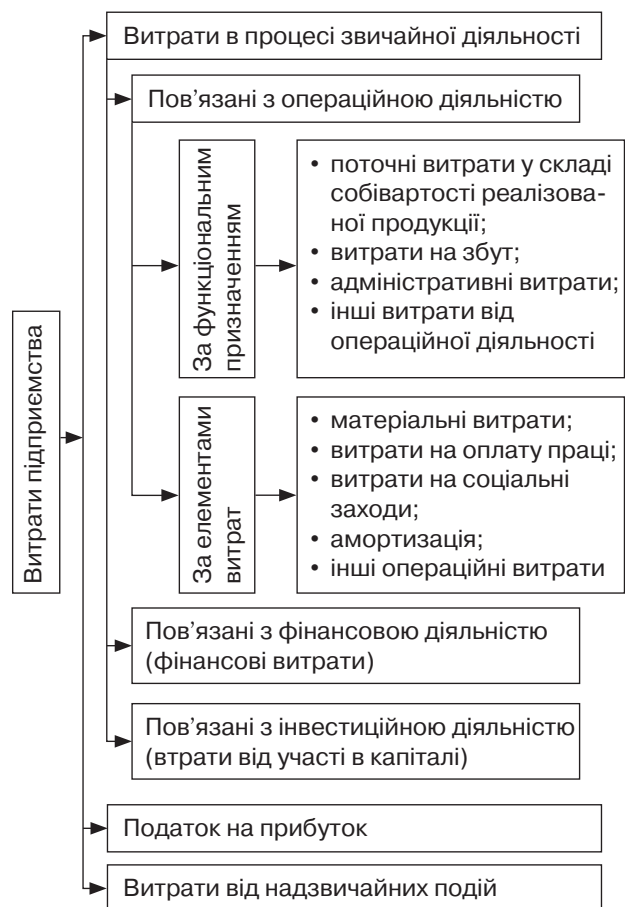
- калькулювання і оцінювання собівартості виробленої на підприємстві продукції;
- планування і прийняття управлінських рішень;
- здійснення процесу контролю і регулювання витратами.

Своєю чергою, за кожним із зазначених напрямів здійснюється подальша деталізація витрат залежно від цілей управління [6].

Класифікація витрат для досягнення цілей управління досить широко розглядається у працях Є. В. Мниха [7]. За даною класифікацією пропонується наступний розподіл витрат за такими класифікаційними ознаками:

- визначення собівартості продукції (робіт, послуг) і розрахунку фінансових результатів (вичерпані та невичерпані; на продукцію і витрати періоду; прямі та непрямі; основні та накладні);
- раціоналізація витрат та їх планування (релевантні та нерелевантні; дійсні та можливі; маржинальні та середні; постійні та змінні);
- контроль і регулювання витрат за центрами відповідальності (контрольовані та неконтрольовані).

Також важливою є класифікація витрат відповідно до П (С) БО 3 “Звіт про фінансові результати” (див. рисунок).

Класифікація витрат відповідно до П (С) БО 3 “Звіт про фінансові результати”

Така класифікація відповідає, головним чином, податковому аспекту обліку, основним недоліком якого є його неспроможність надавати інформацію для прогнозування короткострокових управлінських рішень та контролю витрат за сферами діяльності і центрами відповідності. Тому, поряд з податковим аспектом у вітчизняну класифікацію витрат слід враховувати зазначені групування, що відповідають її управлінському аспекту.

У літературних джерелах можна зустріти класифікацію витрат для цілей планування, обліку й калькулювання (табл. 1).

Такий поділ враховує основні класифікаційні ознаки та види витрат, які до них належать.

На думку О. О. Шашенко, можна виділити три рівні ідентифікації витрат. Початковий рівень включає ті класифікаційні ознаки витрат, які визначають їх за походженням. Середній (маніпулятивний) рівень містить ознаки для спостереження, обліку, калькулювання, групування, формування витрат за правилами зовнішньої звітності. І, нарешті, вищий рівень витрат відповідає за аналіз, синтез, прийняття економічно обґрунтованих управлінських рішень [9].

Також, на сьогоднішній день, науковці [6; 10] приділяють багато уваги класифікації витрат для управлінського обліку (табл. 2).

Таблиця 1

Класифікація витрат для планування

№ пор.	Класифікаційна ознака	Види витрат
1	За видом виробництва	Витрати на основне виробництво
		Витрати на допоміжне виробництво
2	За видами продукції	Витрати на окремий виріб
		Витрати на групу однорідних виробів
		Витрати на замовлення
		Витрати на переділ
		Витрати на роботи
		Витрати на послуги
3	За видами витрат	Витрати по статтях калькуляції
		Витрати по елементах витрат
4	За місцем виникнення витрат	Витрати дільниці
		Витрати цеху
		Витрати на виробництво
		Витрати бригади

Згруповано автором на основі [8].

Таблиця 2

Класифікація витрат за функціями в управлінському обліку

Класифікаційні ознаки з урахуванням функцій управління	Види витрат
1	2
Процес ухвалення управлінських рішень	Явні та альтернативні, релевантні та нерелевантні, ефективні та неефективні
Процес прогнозування	Короткострокові, довгострокові
Процес планування	Планові, непланові
Процес нормування	Стандарти, норми і нормативи, відхилення від них
Процес організації	По місцях і сферах виникнення; функціям діяльності та центрам відповідальності
Процес обліку	Одноелементні і комплексні; по статтях калькуляції і економічних елементах; постійні і змінні; основні і накладні; прямі і непрямі; поточні і періодичні

1	2
Процес контролю	Контрольовані і неконтрольовані
Регулювання	Регульовані і нерегульовані
Процес стимулювання	Обов'язкові і заохочувальні (мотиваційні)
Процес аналізу	Фактичні; прогностичні, планові; кошторисні; стандартні; загальні і структурні; повні і часткові

Згруповано автором на основі [6; 10].

До переваг даної класифікації можемо віднести підвищення ефективності управлінського обліку, підсилення його аналітичності та можливість виявлення резервів підвищення результативності виробничої і комерційної діяльності.

Узагальнення різних підходів до класифікації витрат підкреслює необхідність групування витрат за такими критеріями, які б найповніше відображали та характеризували різні сторони діяльності підприємства, з максимальним відображенням видів витрат за ознаками їх класифікації, що використовуються у діяльності підприємства.

Таким чином, економічно обґрунтована класифікація витрат є важливою передумовою успішної організації обліку витрат, калькулювання собівартості та ефективного управління витратами. Врахування переваг та недоліків різних класифікацій витрат, а також чітке визначення цілей управління ними та реалізації загальної стратегії підприємства дає можливість використовувати вибрану класифікацію витрат як головне інформаційне джерело підприємства, за рахунок виявлення, вимірювання, накопичення, підготовки, інтерпретації та передачі інформації, гарантує повноту, правдивість, об'єктивність даних про витрати.

Література

1. Пилипенко А. А. Формування обліково-аналітичного забезпечення управління витратами підприємств та їх об'єднань: [монографія] / А. А. Пилипенко, І. П. Дзьобко, О. В. Пісарчук. — Х.: Вид-во ХНЕУ, 2011. — 344 с.
2. Дідик А. М., Гнатів С. Б. Класифікація витрат для цілей управлінського та бухгалтерського обліку / А. М. Дідик, С. Б. Гнатів // Логістика. Вісн. Нац. ун-ту "Львівська політехніка". — 2007. — № 594. — Л.: Вид-во НУ "ЛП". — С. 219–228.
3. Грицак Н. Ю. Еволюція витрат як економічної категорії та необхідність її класифікації [Електронний ресурс] / Н. Ю. Грицак // Електронне наук. вид. "Глобальні та національні проблеми економіки". — Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-2-2013>
4. Княгинин В. Кто оплатит издержки глобализации / В. Княгинин // Top-manager. — 2006. — № 4. — С. 14–21.
5. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет: учеб. пособие для вузов / К. Друри; пер. с англ. / под ред. Н. Д. Эриашвили. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Аудит; ЮНИТИ, 2008. — 783 с.
6. Скригун Н. П. Класифікація витрат та її практичне значення в системі управління витратами / Н. П. Скригун, Л. Г. Цимбалюк, Л. В. Черноус // Економіка: проблеми теорії та практики. — 2008. — Вип. 238. — Т. 1. — С. 148–155.
7. Мних Є. В. Економічний аналіз: підручник / Є. В. Мних. — К.: Центр навч. л-ри, 2003. — 412 с.
8. Аврашков Л. Я. Экономика предприятия / Л. Я. Аврашков, В. В. Адамчук, О. В. Антонова и др. / под ред. Г. Я. Горфинкеля, В. А. Швандера. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Банки и биржи; Юнити, 1998. — 742 с.
9. Шашенко О. О. Виробничі витрати на промисловому підприємстві: сутність, класифікація, види / О. О. Шашенко // Сталий розвиток економіки. — 2013. — № 3 (20). — С. 295–300.
10. Філіна Г. І. Управління витратами та цінами: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. І. Філіна. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2008. — 240 с.
11. Когут У. І. Критерії класифікації витрат підприємства [Електронний ресурс] / У. І. Когут // Вид-во Львів. політехніки. — Режим доступу: http://vlp.com.ua/files/08_27.pdf

Обґрунтована класифікація витрат має велике значення для загального управління діяльністю підприємства, оскільки необхідність групування їх видів за такими критеріями, які найповніше відображатимуть та характеризуватимуть різні сторони діяльності підприємства дає можливість розглядати різні види витрат з позицій системного підходу для їх цілісного розуміння, а також дає змогу чітко виокремити саме ті витрати, які є пріоритетними, організувати їх контроль, визначити заходи щодо їх зменшення та розробити дієву методику управління ними. Класифікація витрат має враховувати саме управлінський аспект, що дає можливість визначити особливості формування та розподілу витрат за певними об'єктами управління.

Reasonable costs classification is important for the overall management of the enterprise. The need for the grouping of species according to criteria that will maximize display and characterize the different sides of the company makes it possible to consider different types of costs from the perspective of a systematic approach. This makes it possible to isolate the costs that are a priority to organize control over them, to identify ways to reduce them and to develop an effective method of managing them.

Обоснованная классификация затрат имеет большое значение для общего управления деятельностью предприятия. Необходимость группирования их видов по таким критериям, которые максимально будут отображать и характеризовать разные стороны деятельности предприятия дает возможность рассматривать различные виды затрат с позиции системного подхода, а также позволяет выделить именно те затраты, которые являются приоритетными, организовать контроль за ними, определить пути их снижения и разработать действенную методику управления ними.

Надійшла 1 березня 2016 р.

**ВПЛИВ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО МАРКЕТИНГУ**

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 49(2), с. 151–155

Створення нових фінансових інструментів і технологій прискорює і розширює процес глобалізації, підвищує швидкість здійснення банківських операцій і збільшує їх обсяги. Значною мірою глобалізація сприяє досягненням у сферах комунікації та обробки інформації, що впливає на маркетингову діяльність банків.

Сучасний розвиток комплексу банківського маркетингу, його методів й інструментів неможливий без використання інформаційних технологій. В умовах глобалізації інформаційні технології стають найважливішим інструментом науково-технічного та соціально-економічного розвитку суспільства.

Новітні технології у сфері банківської діяльності, надаючи широкі можливості в процесі збору й обробки величезних масивів інформації, водночас, дають змогу встановлювати тісні довірчі відносини з клієнтами, акціонерами і персоналом, а також розвивати нові типи відносин з ними.

Використання новітніх технологій при розробленні, впровадженні й коригуванні стратегій, методів та інструментів продуктової, цінової, збутової і комунікаційної політик для банківських установ має численні наслідки. Насамперед, воно стосується сфери управління комерційною інформацією [6].

Ефективність використання сучасних інформаційних технологій багато в чому є похідною від продуктивності взаємодії підрозділів маркетингу та інформації, які є структурами, що інтегрують зовнішні та внутрішні комунікації банку.

Як правило, кожен банк використовує при формуванні інформаційних систем п'ять еволюційних рівнів, які виділяють у своїх

дослідженнях А. Рассел, Д. Девіс, Г. Міллер [8, 50–51]:

1) операційний рівень, що характеризується індивідуальною “належністю” даних, що контролюються і застосовуються окремими менеджерами банку з метою вирішення повсякденних функціональних завдань;

2) консолідований рівень, коли на зміну індивідуальному відношенню до даних приходять стандарти і метрики, властиві кожному з підрозділів або функціональних служб;

3) інтегральний рівень, що розвиває досягнуту на другому рівні консолідацію даних до масштабів всього банку;

4) оптимізаційний рівень, на якому банк тісно взаємодіє з ринком банківських послуг і досягає переваги на фінансовому ринку, використовуючи свою здатність до прогнозування потреб своїх клієнтів, інвесторів та інших фінансових посередників;

5) інноваційний рівень, де стійке зростання і найбільший потенціал для збільшення доходів банку стимулюються безперервною творчою активністю маркетологів банку і постійним оновленням банківських послуг.

Таким чином, розвиток сучасних інформаційних технологій зумовлює необхідність активізації їх впровадження у кожному зі складових комплексу маркетингу банку.

Розглянемо основні тенденції розвитку інформаційних технологій з позиції їх впливу на складові комплексу маркетингу.

Терміном “інформаційні технології” позначають “сукупність програмно-технічних засобів обчислювальної техніки, а також прийомів, способів і методів їх застосування для виконання функцій збору, зберігання, обробки, передачі і використання інформації в конкретних предметних областях” [1; 11; 12]. Ринок інформаційних технологій — один з таких, що найбільш динамічно розвивається.

У методичному сенсі можна виділити два основних напрями застосування інформаційних технологій і систем у банківському маркетингу:

по-перше, застосування інформаційних технологій та інструментарію мережі Інтернет для підтримки існуючого бізнесу і розширення можливостей служб маркетингу банку;

по-друге, інформаційні технології і системи, пов'язані зі створенням нових моделей банківського бізнесу (маються на увазі, наприклад, віртуальні банки, “Клієнт-Банк”, взаємодія з віртуальними інформаційними агентствами тощо).

Отже, першим із важливих напрямів діяльності банків є застосування інформаційних технологій для обробки маркетингової інформації та вироблення маркетингових рішень.

Але в Україні можна зустріти банківські заклади, які самозабезпеченню маркетинговою інформацією уваги приділяють обмаль. Основними причинами ситуації є хибні оцінки важливості маркетингової інформації, неефективне поєднання власних досліджень і відповідних послуг сторонніх організацій, брак спроможності з формування власної ефективної маркетингової інформаційної системи (МІС) [9].

Для забезпечення ефективності функціонування МІС та подальшого її розвитку потрібно оптимізувати збір необхідної інформації і забезпечити достатньо глибокий аналіз отриманих даних [7].

На підготовчому етапі створення маркетингової інформаційної системи необхідно визначити та вирішити ряд організаційних

завдань щодо можливостей для якісного дослідження маркетингового середовища банку, з урахуванням вимог його продуктової та збутової політик.

Після вирішення завдань підготовчого етапу маркетологи переходять до етапу впровадження маркетингової інформаційної системи для ефективного перерозподілу маркетингової інформації та прийняття оптимальних управлінських рішень. На цьому етапі потрібно: визначити види інформації, що необхідні для прийняття рішень, їх періодичність, джерела отримання інформації та заходи щодо вдосконалення існуючої системи маркетингової інформації. Завдання цього етапу повинні задовольняти потребам усіх складових політик (продуктової, цінової, збутової та комунікаційної) комплексу маркетингу банку.

Для формування ефективної МІС є етап її функціонування, на якому необхідно вирішити такі завдання: яка інформація повинна зберігатися у банку даних і в якому вигляді; які критерії й фактори необхідно враховувати при зборі та аналізі маркетингової інформації; за якими параметрами проводиться спостереження за маркетинговим середовищем банку.

Сформована таким чином ефективна маркетингова інформаційна система банку в умовах інтернет-технологій надає маркетологам банків нові можливості ефективного використання інструментів комплексу маркетингу.

Здійснення маркетингових досліджень з використанням Інтернету сприяє подальшому розвитку продуктової, цінової, збутової та комунікаційної політик, а також дає змогу [3, 114–115]:

- досліджувати зовнішні ринки;
- визначати цільову аудиторію на зовнішніх та світових ринках;
- аналізувати діяльність конкурентів на різних зовнішніх ринках (сайти конкурентів, методи просування, цінова політика та ін.);
- досліджувати поведінку покупців та споживачів банківських послуг; отримувати первинну та вторинну інформацію.

Таким чином, процес ефективної адаптації банку до ринкових змін має передбачати побудову надійної маркетингової інформаційної системи, як служби безперервного постачання маркетингових даних, критично необхідних для продукування адекватних управлінських рішень в умовах динамічного ринку.

Другим напрямом використання інформаційних технологій банківськими установами є створення нових технологій банківського бізнесу. Цей напрям тісно пов'язаний із застосуванням інтернет-технологій у маркетингу, появою інтернет-маркетингу.

Як правило, під терміном інтернет-маркетинг розуміються теорія і методологія організації маркетингу в мережі Інтернет [11].

Завдяки унікальним характеристикам мережі Інтернет, що значно відрізняється від характеристик традиційних інструментів маркетингу, інтернет-маркетинг сьогодні охоплює практично всі напрями діяльності маркетингових служб банків.

У роботах [2; 11] підкреслюється, що поява інтернет-технологій значно скоротила витрати на проведення багатьох видів досліджень і дала змогу розробити нові види інтерактивних маркетингових досліджень. Наприклад, предметом веб-досліджень стають оцінка популярності веб-сайтів, ефективності розміщеної на них реклами.

Для оптимізації процесів пошуку інформації про діяльність банку необхідно мати три базові сайти [4, 204]:

- 1) загальнодоступний веб-сайт (домашня сторінка споживча інформації);
- 2) веб-сайт інтернет-банку (клієнтський);
- 3) портал (для міжнародних чи мультибрендових банків).

Комунікативні властивості мережі Інтернет сприяють змінам у можливостях проведення опитувань. Час, що витрачається на проходження анкети по ланцюжку "інтерв'юер – анкетовані – заповнена анкета – введення анкети в базу даних – аналіз анкет – представлення результатів" може бути скорочено до кількох хвилин. Автоматизація процесу опитування та аналізу результатів, можливість зосередити його на цільовій

аудиторії, низькі витрати дають можливість широко використовувати інтернет-опитування у процесі маркетингових досліджень.

Таким чином, мережа Інтернет стає ефективним інструментом проведення маркетингових досліджень. Разом з тим, організація маркетингових досліджень у мережі Інтернет має свої особливості [5].

На товарну політику, цінову, розподільчу політику банку все більший вплив робить розвиток систем електронної комерції. Логістична інформаційна система повинна створюватися з урахуванням управління рухом банківського продукту, а саме: збільшення доходів банку може бути досягнуто за рахунок підвищення якості продукту і відповідної надбавки в його ціні або за рахунок підвищення конкурентоспроможності продукту, розширення ринків збуту.

Електронна торгівля потребує від маркетологів банку радикальної перебудови збутової політики. До теперішнього часу вона ґрунтувалася на обслуговуванні роздрібно-го і оптового обслуговування клієнтів банку з урахуванням географічного розміщення точок [10]. Торгівля в режимі он-лайн не зводиться тільки до прискореного надання послуги клієнтові, а передбачає організацію суворого контролю над усім ланцюжком просування продукту з урахуванням як вимог банку, так і вимог клієнта. Таким чином, електронна торгівля, або електронна комерція, кардинально змінює зміст інструментів комплексу маркетингу.

Інтернет є не тільки каналом здійснення трансакцій, а й перспективним засобом інформаційної взаємодії між клієнтом і банком. Прикладом ефективного застосування можливостей Інтернету як каналу збуту є система "Клієнт-Банк", що активно використовується при обслуговуванні корпоративних клієнтів.

Іншим прикладом використання Інтернету у банках є системи банківських послуг на дому (Home Banking – "Домашній банк").

Наступним прикладом ефективного використання Інтернету як каналу збуту є інтернет-банкінг. Варіантом інтернет-банкінгу є мобільний банкінг (GSM-банкінг), тобто реалізація банківських продуктів і послуг за

допомогою мобільного телефону, смартфон, комунікатору тощо.

Використання мережі Інтернет корисно тим, що банку не потрібно витрачати кошти на побудову мережевої інфраструктури, оскільки вона створена компаніями-провайдерами, а термінальне обладнання (персональні комп'ютери, планшети, смартфони тощо) для використання каналів доступу має сам клієнт.

Комунікативна політика банку все частіше базується на формуванні системи інтернет-комунікацій. Основними її елементами стають веб-сайт і створення унікального іміджу банку в мережі Інтернет.

Таким чином, розширення застосування інформаційних технологій і мережі Інтернет у маркетингових процесах пояснюється, насамперед, прагненням банківських установ збільшити свій прибуток за рахунок скорочення відповідних витрат. В організації взаємодії з клієнтами, прийняття найважливіших рішень щодо формування продуктової, цінової, збутової, комунікативної політик провідна роль відводиться співробітникам служб маркетингу, здатним оперативно збирати, систематизувати і обробляти маркетингову інформацію про зміни у зовнішньому і внутрішньому середовищі банківської установи. Як правило, їм доручаються розробка і супровід змістовної частини корпоративного веб-сайту, презентацій, проведення маркетингових досліджень у мережі Інтернет, розроблення пропозицій щодо розвитку новітніх банківських продуктів.

Отже, гармонійне поєднання методів та інструментів складових комплексу банківського маркетингу і активне використання можливостей сучасних інформаційних технологій сприятиме продуктивній роботі банківських установ на зовнішньому цільовому ринку та забезпечуватиме сталий розвиток банку.

Література

1. Алексеев Л. М. Экономический словарь: банковская справа, фондовый рынок (українсько-англійсько-російський тлумачний словник) / Л. М. Алексеев, В. М. Олексієнко, А. І. Юркевич. — К.: ВБ "Максимум"; Т.: Економ. думка, 2000. — 592 с.
2. Бернс Э. Основы маркетинговых исследований с использованием Micro-softExcel / Э. Бернс, Р. Буш; пер. с англ. — М.: Вильямс, 2006. — 704 с.
3. Голик В. С. Использование интернет-технологий в международном маркетинге / В. С. Голик, С. И. Голик // Маркетинг в России и за рубежом. — 2011. — С. 113-116.
4. Кинг Бретт. Банк 2.0. Как потребительское поведение и технологии изменят будущее финансов услуг / Бретт Кинг; пер. с англ. М. Мацковой. — М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2012. — 512 с.
5. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Экспресс курс / Ф. Котлер; пер. с англ. / под ред. Ю. Н. Кантуревского. — СПб.: Питер-Ком, 2001. — 496 с.
6. Лютий І. О. Банківський маркетинг [Електронний ресурс] / І. О. Лютий, О. О. Солodka: Світовий досвід банківського маркетингу. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/15290527/bankivska_sprava/svitoviy_dosvid_bankivskogo_marketingu
7. Нікітін А. В. Маркетинг у банку: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / А. В. Нікітін. — К.: КНЕУ, 2001. — 170 с.
8. Рассел А. Информационная революция: Путь к корпоративному разуму / А. Рассел, Дж. Дэвис, Г. Миллер; пер. с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. — 253 с.
9. Романенко Л. Ф. Банківський маркетинг: підручник / Л. Ф. Романенко. — К.: Центр навч. л-ри, 2004. — 344 с.
10. Терещенко В. М. Маркетинг: новые технологии в России / В. М. Терещенко. — 2-е изд. — СПб.: Питер, 2004. — 416 с.
11. Успенский И. В. Интернет-маркетинг: учебник / И. В. Успенский. — СПб.: Изд во СПГУЭиФ, 2003. — 197 с.
12. The Electronic Commerce. E-center of National Taiwan University of Science and Technology. — TsangHai Book Co., 1999. — P. 2—150.

Досліджено основні тенденції розвитку інформаційних технологій з позиції їх впливу на формування та функціонування комплексу маркетингу банківських установ. Гармонійне поєднання методів та інструментів складових комплексу банківського маркетингу і активне використання можливостей сучасних інформаційних технологій сприятиме продуктивній

роботі банківських установ на зовнішньому цільовому ринку та забезпечуватиме сталий розвиток банку.

Main Trends of information technology from the perspective of their impact on the formation and functioning of the marketing of banking institutions is investigated. The harmonious combination of methods and tools of complex components of bank marketing and active use of modern information technology will facilitate productive work of banks on the foreign target market and ensure sustainable development of the bank.

Исследованы основные тенденции развития информационных технологий с позиции их влияния на формирование и функционирование комплекса маркетинга банковских учреждений. Гармоничное сочетание методов и инструментов составляющих комплекса банковского маркетинга и активное использование возможностей современных информационных технологий будет способствовать продуктивной работе банковских учреждений на внешнем целевом рынке и обеспечивать устойчивое развитие банка.

Надійшла 4 березня 2016 р.

ОРГАНІЗАЦІЯ МОНІТОРИНГУ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ БАНКУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЗОВНІШНІХ УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 49(2), с. 156–163

Діяльність сучасної банківської установи відбувається за умов нестабільності фінансових ринків, коливання валютно-обмінного курсу та відповідного падіння платоспроможного попиту з боку клієнтів, що супроводжується підвищенням конкуренції на ринку банківських послуг, спричиняє додаткові ризики банківської діяльності, зумовлює необхідність постійного відстеження тенденцій зміни зовнішнього середовища і трендів конкурентних переваг банку та його прямих і потенційних конкурентів.

Діяльність сучасної банківської установи відбувається за умов негативного впливу кризових явищ, нестабільності фінансових ринків, коливання валютно-обмінного курсу та відповідного падіння платоспроможного попиту з боку клієнтів. Це зумовлює підвищення конкуренції на ринку банківських послуг. Невизначеність умов зовнішнього середовища спричиняє додаткові ризики банківської діяльності, що можуть виступати як стимулятори, так і дестимулятори зміни конкурентних переваг банку. За таких умов керівники банку не можуть передбачити, напевно, як зміняться їх конкурентні переваги під дією факторів зовнішнього середовища. Така ситуація зумовлює необхідність постійного відстеження тенденцій зміни зовнішнього середовища і, як наслідок, зміни конкурентних переваг банку та його прямих і потенційних конкурентів.

Для вирішення цього завдання може бути використана система моніторингу конкурентних переваг банку, основним завданням якої є відстеження зміни умов зовнішнього середовища функціонування, сприяння своєчасній адаптації банківської установи до них, коригування поточних показників його діяльності. Це дасть можливість приймати

обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на підтримку та посилення наявних конкурентних переваг банківської установи, формування їх інноваційних видів та забезпечення їх стійкості у довгостроковому періоді, а також збереження набутої конкурентної позиції банківської установи на ринку банківських послуг. У цьому контексті слід зазначити, що “швидке і якісне реагування на зміни зовнішнього середовища є одним з конкурентних переваг у сучасному бізнесі” [2].

Створення ефективної системи моніторингу конкурентних переваг банку дасть змогу підвищити ефективність їх оцінки за рахунок відстеження даних про зміни конкурентних переваг банку та його конкурентів внаслідок зміни зовнішніх та внутрішніх умов функціонування. Це також дасть можливість створити повну та адекватну інформаційну базу, що підвищить обґрунтованість заходів управлінського впливу, спрямованих на адаптацію до умов функціонування, а також дасть змогу встановити систему зворотного зв'язку ухвалення управлінських рішень та їх результатів у процесі розробки нової або коригування існуючої конкурентної стратегії.

Розглядаючи моніторинг як функцію управління [4], слід зазначити, що його ре-

зультати підвищують обґрунтованість управлінських рішень, спрямованих на підтримку відповідного рівня існуючих конкурентних переваг та формування їх інноваційних видів у процесі формування портфеля конкурентних переваг банківської установи, адекватного потребам зовнішнього середовища функціонування та узгодженого з конкурентним потенціалом банку.

При розробці системи моніторингу конкурентних переваг банку слід зазначити, що вона буде ефективною за умов чіткого визначення інформаційного поля та оптимальної періодичності його проведення. Періодичність моніторингу конкурентних переваг банку визначається динамічністю зміни факторів його об'єкта та інтенсивністю конкурентної боротьби на ринку банківських послуг. Основними завданнями системи моніторингу є забезпечення своєчасності прийняття управлінських рішень, стабільного розвитку об'єкта моніторингу, попередження несприятливих подій та усунення (локалізації) їх негативних наслідків.

Дотримання зазначених умов у процесі формування програми моніторингу конкурентних переваг банку дасть змогу оперативно відстежувати зміну їх рівня, своєчасно визначити динаміку змін потреб зовнішнього середовища функціонування банківської установи, оцінити агресивність поведінки конкурентів та вжити заходів щодо підтримки існування і створення інноваційних конкурентних переваг банку в системі формування їх ефективного портфеля.

При розробці послідовності етапів моніторингу конкурентних переваг банку слід враховувати той факт, що для кожного окремого банку характерні індивідуальний тип корпоративної культури, організаційної структури та ієрархії управління і, відповідно, специфічна інформаційна система, яка входить до складу системи моніторингу та визначає рівень його ефективності. Таким чином, з метою вирішення основних завдань моніторингу — формування оперативної та об'єктивності інформації щодо фактичного стану об'єкта моніторингу, в процесі розробки системи моніторингу конкурентних пе-

реваг банку особливої уваги слід приділити процесу його організації з урахуванням наведених положень.

Можна запропонувати наступну послідовність етапів процесу моніторингу конкурентних переваг банку, спрямованого на підвищення ефективності їх оцінки в умовах невизначеності зовнішніх умов функціонування:

1. Визначення мети, завдань, об'єкта та суб'єктів моніторингу. Ключовою складовою даного етапу моніторингу конкурентних переваг банку є конкретизація його мети і завдань.

Метою моніторингу конкурентних переваг банку є формування системи інформаційного забезпечення ухвалення топ-менеджментом банку оперативних управлінських рішень у процесі формування ефективного портфеля конкурентних переваг банку як основи його конкурентоспроможності.

До ключових завдань моніторингу належать:

- систематичне спостереження та нагромадження інформації про стан конкурентних переваг банку в динаміці;
- оцінка фактичного рівня існуючих конкурентних переваг банку у порівнянні з прямими та потенційними конкурентами;
- ідентифікація потреб зовнішнього середовища функціонування банку;
- виявлення факторів змін конкурентних переваг банку;
- прогнозування рівня конкурентних переваг банку з урахуванням впливу змін їх факторів;
- розробка системи інформаційного забезпечення обґрунтування управлінських рішень щодо формування ефективного портфеля конкурентних переваг банку.

В економічній літературі під об'єктом моніторингу розуміють явище, процес, стан, основними характеристиками яких є мінливість, динамічність, які вимагають керованості з боку суб'єкта моніторингу [1]. На підставі такого визначення, об'єктом моніторингу конкурентних переваг банку будемо вважати систему пов'язаних причинно-наслідкови-

ми зв'язками конкурентних переваг банку, їх факторів, а також інструментарію формування ефективного портфеля конкурентних переваг банку та забезпечення їх стійкості в динаміці.

В якості суб'єктів моніторингу, на думку К. П. Аветісян і Г. В. Толкачева, виступають люди, члени однієї команди, які в загальному плані являють собою або підприємство, або державну організацію залежно від рівня і об'єкта моніторингу. Розглядаючи особливості застосування методики моніторингу на мікрорівні, а саме у системі забезпечення конкурентоспроможності банку, процес моніторингу його конкурентних переваг має здійснюватись спеціально сформованими робочими групами, в яких задіяні фахівці усіх його структурних підрозділів, задля забезпечення системності дослідження сукупності аспектів функціонування установи та обґрунтування чітких об'єктивних управлінських рішень у сфері управління конкурентними перевагами банку. Необхідність залучення до робочих груп представників усіх підрозділів банку пояснюється тим фактом, що кожен підрозділ організації вносить свій вклад у формування конкурентних переваг суб'єкта конкурентної боротьби [4]. Крім того, до процесу моніторингу можуть бути залучені зовнішні експерти, які мають досвід аналізу конкурентоспроможності банківських установ у сучасних умовах, що на практиці визначається як "аутсорсинг" (при цьому слід враховувати порівняно високу вартість послуг зовнішніх експертів).

2. Підготовчий етап. На даному етапі визначають організаційні засади проведення моніторингу конкурентних переваг банку, розподіляють функціональні обов'язки учасників робочої групи, формують систему моніторингових індикаторів, окреслюють перелік конкурентів, визначають джерела інформаційного забезпечення та напрями інформаційних потоків, а також здійснюють вибір та обґрунтування методів дослідження і технічного забезпечення процесу моніторингу конкурентних переваг банку.

Даний етап відіграє важливу роль та його чітка організація є основою досягнення за-

планованих результатів — формування ефективного портфеля конкурентних переваг банку та забезпечення їх стійкості у довгостроковій перспективі.

Ключовою складовою підготовчого етапу процесу моніторингу конкурентних переваг банку є формування системи показників, які найточніше та об'єктивно характеризують рівень конкурентних переваг банківської установи на ринку банківських послуг у цілому чи в його окремих сегментах та дають змогу відстежити їх зміну в динаміці — системи моніторингових індикаторів [3], які "формується за критеріями комплексності, інтегративності відбиття результуючого стану основних причинних взаємодій у їх кількісних і якісних взаємозв'язках" [5]. При розробці моніторингових індикаторів слід виокремлювати оптимальні показники з точки зору тривалості та вартості їх виміру в процесі спостережень за об'єктом моніторингу. Застосування у процесі моніторингу показників, вимірювання яких обходиться занадто дорого чи дозволяє відстежити зміни об'єкта моніторингу лише протягом певного періоду, може спричинити неточності трактовки результатів та викривити реальну картину стану конкурентних переваг банку і перспектив їх розвитку. Набір моніторингових індикаторів дає можливість оперативно збирати інформацію щодо фактичного рівня конкурентних переваг банку, факторів їх зміни, стану зовнішнього середовища функціонування, а також на основі систематизації цих даних обґрунтовувати добір інструментів оперативного коригування рівня пріоритетних конкурентних переваг банку на певному етапі реалізації його конкурентної стратегії.

У системі інформаційних потоків банку, як будь-якої організації з багаторівневою ієрархією управління, інформація поділяється на первинну та аналітичну (узагальнюючу). З позиції системності дослідження та досягнення об'єктивності результатів моніторингу конкурентних переваг банку в системі моніторингових індикаторів необхідно враховувати первинну інформацію його фінансового обліку та на основі оперативної її обробки та систематизації формувати аналі-

тичні показники як базу прийняття ефективних управлінських рішень у системі формування портфеля конкурентних переваг банку, адекватного умовам зовнішнього середовища банку та узгодженого з його конкурентним потенціалом.

Таким чином, система моніторингових індикаторів у процесі здійснення моніторингу конкурентних переваг банку включає первинні індикатори, що генеруються кожним підрозділом банку в процесі його діяльності та узагальнені аналітичні індикатори конкурентних переваг банку загалом.

До первинних індикаторів моніторингу конкурентних переваг банку належать:

- фінансові показники банку як такі, що характеризують результати його діяльності та, відповідно, відображають рівень його конкурентних переваг у порівнянні з конкурентами та його конкурентну позицію на ринку банківських послуг загалом чи в його пріоритетних сегментах;
- нефінансові показники діяльності банку, які відображають його здатність до розвитку і посилення існуючих конкурентних переваг та формування їх інноваційних видів у майбутньому.

Аналітичні моніторингові індикатори формуються на основі систематизації та аналізу первинних індикаторів конкурентних переваг банку. Вони є основою розробки і обґрунтування оперативних управлінських рішень щодо формування ефективного портфеля конкурентних переваг банку та забезпечення їх стійкості у довгостроковому періоді. До аналітичних індикаторів конкурентних переваг банку належать такі:

- 1) показники конкурентних переваг банку;
- 2) показники конкурентної позиції банку;
- 3) показники потенціалу банку щодо посилення існуючих та формування інноваційних конкурентних переваг.

Формування вторинних (аналітичних) індикаторів у процесі моніторингу конкурентних переваг банку вимагає обробки великого масиву даних та кропітких розрахунків, що зумовлює необхідність застосування технічного забезпечення процесу моніто-

рингу, що дасть змогу максимально точно і оперативно обробляти вхідну інформацію, агрегувати її та на виході отримувати чіткі показники як базу ухвалення управлінських рішень на основі глибоких знань щодо перебігу процесів на всіх рівнях ієрархії управління банком.

Також на даному етапі слід визначити напрями інформаційних потоків у рамках моніторингу таким чином, щоб вони охоплювали ключові показники діяльності кожного підрозділу банку, бо система конкурентних переваг установи у цілому генерується на різних рівнях його управління – як на рівні діяльності окремих фахівців структурних підрозділів банку, так і на рівні самих підрозділів, а також на рівні топ-менеджменту банку загалом.

3. Спостереження, збирання, систематизація та обробка інформації. На цьому етапі здійснюється спостереження за вибраними первинними моніторинговими індикаторами у динаміці; формуються числові ряди даних, які описують стан та динаміку їх зміни; первинні показники узагальнюються та обчислюються в аналітичні моніторингові індикатори; збирається інформація щодо конкурентів та їх діяльності на ринку чи в окремих його сегментах, конкурентне середовище банку сегментується за рівнем наближення конкурентних переваг конкурентів до рівня його конкурентних переваг, визначаються прямі та потенційні конкуренти, аналізуються їх конкурентна позиція та рівень конкурентних переваг.

Джерелами первинної інформації у процесі моніторингу конкурентних переваг банку є оперативні дані, що надходять від окремих підрозділів банку. У процесі обробки робочою групою ця інформація систематизується з метою виключення з вихідного масиву даних аномальних значень, консолідується та на виході представляє систему аналітичних моніторингових індикаторів конкурентної позиції банку на ринку банківських послуг чи в його окремих сегментах, рівня його існуючих конкурентних переваг та потенціалу банку щодо посилення існуючих та формування їх інноваційних видів.

Конкуренція, по суті, представляє собою явище суперництва суб'єктів ринку в боротьбі за певні блага. Саме тому, невід'ємною складовою об'єктивної оцінки фактичного рівня конкурентних переваг досліджуваного банку є відстеження стану зовнішнього середовища його функціонування, аналіз рівня та динаміки змін конкурентних переваг його конкурентів. В якості інформаційного забезпечення моніторингу зовнішнього середовища банку, який представляє собою аналіз конкурентних переваг прямих та потенційних конкурентів, виступають дані транспортної фінансової звітності банків-конкурентів, аудиторські висновки та матеріали спостереження за окремими сегментами ринку банківських послуг. Задля забезпечення порівнянності показників конкурентних переваг банків у процесі їх аналізу та оцінки збір інформації про стан і динаміку конкурентних переваг конкурентів здійснюється у розрізі визначених моніторингових індикаторів.

З метою виявлення у банків передумов формування конкурентних переваг здійснюється аналіз їх конкурентних позицій на ринку банківських послуг у цілому чи в його пріоритетних сегментах. Конкурентна позиція банку відбиває частку ринку банківських послуг, тобто його положення відносно конкурентів за відповідними напрямками діяльності. Аналіз конкурентної позиції банку проводиться шляхом визначення частки, яку утримує досліджуваний банк на ринку банківських послуг у цілому чи в його окремих сегментах, та порівнянні її з частками конкурентів і, на основі отриманих результатів, викремленні з їх числа прямих та потенційних. Аналіз конкурентної позиції банку є основою для наступної розробки певних тактичних та стратегічних заходів у процесі управління конкурентними перевагами банку.

Отже, результатом реалізації цього етапу моніторингу конкурентних переваг банку є система аналітичних моніторингових індикаторів, які є основою для подальших досліджень у процесі моніторингу.

4. Оцінка конкурентних переваг банку та передумов їх формування. На даному етапі моніторингу конкурентних переваг банку

здійснюється оцінка існуючих конкурентних переваг досліджуваного банку, проводиться оцінка його конкурентної позиції як передумови формування інноваційних форм та видів конкурентних переваг банку.

Експрес-оцінка динамічних конкурентних переваг банку здійснюється шляхом визначення темпів приросту за окремими показниками його конкурентних переваг станом на відповідний момент, визначення рівня динамічності розвитку окремих бізнес-напрямів банку та наступного обчислення інтегральних показників конкурентних переваг, які характеризують загальний їх рівень станом на відповідну дату. Такий підхід дає можливість ранжувати банки за рівнем розвитку їх конкурентних переваг у короткостроковому періоді, виділити лідерів на ринку банківських послуг і на основі отриманих результатів сформулювати тактичні заходи щодо формування портфеля конкурентних переваг, здатного забезпечити сталий розвиток банків в умовах мінливості зовнішнього та внутрішнього середовища.

Оцінка динамічних конкурентних переваг банку з урахуванням їх стійкості у довгостроковому періоді характеризує стійкість конкурентних переваг під впливом дестабілізуючих факторів зовнішнього середовища та мінливості умов конкурентної боротьби на ринку банківських послуг. Така оцінка також базується на розрахунках темпів приросту окремих показників динамічних конкурентних переваг банку за відповідний період з подальшим обчисленням коефіцієнта варіації як критерію варіативності змін їх рівня; встановленні вагових коефіцієнтів для окремих показників та обчисленні інтегрального показника динамічних конкурентних переваг банку і, на його основі, побудові рейтингу банків за рівнем їх конкурентних переваг з урахуванням їх стійкості протягом досліджуваного періоду. Така оцінка дає можливість виділити банківські установи, що динамічно розвиваються в умовах постійної зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, мають високий рівень надійності та фінансової стійкості, користуються довірою клієнтів, і, відповідно, утримують стабільно високий рівень

динамічних конкурентних переваг відносно конкурентів у довгостроковому періоді. Результати оцінки динамічних конкурентних переваг банку з урахуванням їх стійкості у довгостроковому періоді дають можливість визначити ключові тенденції розвитку конкурентних переваг банку протягом тривалого періоду та встановити стратегічні орієнтири їх підтримки та посилення у майбутньому.

Таким чином, залежно від мети здійснення моніторингу та його тривалості, вибирається оптимальний підхід до оцінки рівня конкурентних переваг банку. Запропоновані методичні підходи дають змогу оцінити рівень існуючих конкурентних переваг банку та розробити ряд тактичних і стратегічних заходів щодо їх посилення у майбутньому.

Інтерпретація результатів оцінки полягає у формуванні чітких висновків щодо конкурентної позиції банку відносно прямих та потенційних конкурентів, фактичного рівня наявних конкурентних переваг та потенціалу щодо їх посилення і формування інноваційних видів конкурентних переваг у системі забезпечення конкурентоспроможності банку.

Деталізація та періодичність проведення оцінки конкурентних переваг банку має бути закріплена у відповідних документах, що містять загальні принципи і цілі проведення оцінки, терміни її проведення та відповідальних осіб.

5. Прогнозування рівня конкурентних переваг банку. Даний етап включає проведення багатомірного аналізу даних з метою виявлення якісного і кількісного зв'язку показників конкурентних переваг банку з їх факторами та прогнозування рівня конкурентних переваг банку у майбутньому з метою виявлення тенденцій їх розвитку у сучасних умовах ведення банківського бізнесу.

Розглядаючи в системі показників конкурентних переваг банку не тільки абсолютні показники його діяльності, а й відносні характеристики якості управління банком, слід зазначити, що цільовою групою показників його конкурентних переваг в умовах невизначеності перспектив розвитку є коефіцієнти ділової активності банківської установи. Ці показники характеризують активність бан-

ку щодо залучення коштів та інтенсивності використання його ресурсного потенціалу в активних операціях, що сьогодні є основою забезпечення високого рівня конкурентних переваг банку та його конкурентоспроможності загалом.

Побудова економіко-математичних моделей, що описують тісний зв'язок цільової функції — показників ділової активності у системі характеристик конкурентних переваг банку з показниками якості управління банком, дає змогу виявити найвагоміші фактори та параметри їх впливу на рівень конкурентних переваг банку, що дає можливість з високою вірогідністю спрогнозувати їх рівень у майбутньому та розробити заходи щодо його підвищення. У свою чергу, оцінка ступеня впливу факторів конкурентних переваг банку дає можливість встановити пріоритети управлінського впливу на їх рівень. Результати прогнозування конкурентних переваг банку дають змогу виявити тенденції їх розвитку у майбутньому та роблять можливим оперативний вплив на їх перспективний рівень шляхом поточного коригування факторів конкурентних переваг банку. Результатом реалізації цього етапу моніторингу конкурентних переваг є формування суб'єктами моніторингу уявлення про очікуваний рівень конкурентних переваг банку у майбутньому, що дає можливість перевірити їх на адекватність умовам зовнішнього середовища і потенціалу банку та розробити заходи їх оперативного коригування.

6. Обґрунтування управлінських рішень в рамках реалізації конкурентної стратегії банку. На даному етапі здійснюється інтерпретація отриманих результатів реалізації попередніх етапів моніторингу конкурентних переваг банку та розробка і обґрунтування управлінських рішень у рамках його конкурентної стратегії.

Отже, на підставі проведеного дослідження можна запропонувати наступні положення організації моніторингу конкурентних переваг банку:

1. Моніторинг конкурентних переваг банку представляє собою процес цілеспрямованого систематичного спостереження та контролю

за рівнем конкурентних переваг банку, який реалізується шляхом відстеження зміни існуючих конкурентних переваг банку, ідентифікація потенціалу банку щодо їх посилення у майбутньому, визначення факторів їх формування, прогнозування конкурентних переваг банку та обґрунтування управлінських рішень щодо формування ефективного їх портфеля у стратегічній перспективі.

2. Основною метою реалізації моніторингу конкурентних переваг на практиці банківської діяльності є забезпечення топ-менеджменту банківської установи точною і оперативною інформацією щодо фактичного рівня конкурентних переваг у порівнянні з прямими та потенційними конкурентами, наявності потенціалу щодо їх посилення та формування інноваційних видів у майбутньому, а також альтернативних інструментів управління конкурентними перевагами у рамках реалізації конкурентної стратегії банку та ризиків їх застосування.

3. Об'єктивність застосування моніторингу конкурентних переваг банку визначена необхідністю поточного спостереження та контролю за їх рівнем у порівнянні з конкурентами, встановлення закономірностей їх змін та, на основі виявлених даних, обґрунтування управлінських заходів, спрямованих на формування ефективного портфеля конкурентних переваг банківської установи.

4. Наявність у банку ефективного портфеля конкурентних переваг, узгодженого з його потенціалом та адекватного потребам зовнішнього середовища, дасть змогу банківській установі успішно конкурувати на ринку банківських послуг та забезпечить стабільний розвиток в умовах постійної зміни умов конкурентного середовища.

5. Програма моніторингу конкурентних переваг банку передбачає певну послідовність реалізації його етапів, основними з яких є чітке визначення інформаційного поля та періодичності його здійснення; формування системи моніторингових індикаторів, які характеризують динамічність розвитку конкурентних переваг банку та дають можливість визначити причини їх змін; оцінка; прогнозування рівня конкурентних переваг банку у

майбутньому; обґрунтування управлінських заходів щодо формування ефективного портфеля конкурентних переваг банку в рамках реалізації його конкурентної стратегії.

6. Моніторинг конкурентних переваг банку не є принципово новим напрямом дослідження результативності функціонування банку. Так, у своїй діяльності банківські установи відстежують рівень кредитних, процентних та інших видів ризиків, дотримання нормативів, встановлених Національним банком України тощо. Крім того, згідно Закону України від 28 листопада 2002 р. № 249-IV "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансуванню тероризму" в процесі обслуговування клієнтів банки, як суб'єкти первинного фінансового моніторингу, зобов'язані здійснювати перевірку їх операцій на предмет легалізації незаконних коштів та фінансування тероризму [6]. Виходячи з цього, для реалізації моніторингу конкурентних переваг банку доцільним є виокремлення у структурі департаменту аналітики та розвитку банківської установи спеціалістів з моніторингу конкурентних переваг та розробки оперативних заходів у системі управління його конкурентоспроможністю. Чітко визначити структурний підрозділ, до компетенції якого необхідно інтегрувати зазначені повноваження, неможливо, тому що організаційні структури сучасних банків є специфічними і визначаються рівнем їх корпоративної культури.

7. Ефективність системи моніторингу конкурентних переваг банку певною мірою залежить від рівня кваліфікації його суб'єктів. Рівень підготовки фахівців, які здійснюють моніторинг конкурентних переваг банку, визначає об'єктивність його результатів та впливає на вибір інструментарію їх коригування у рамках реалізації конкурентної стратегії банку. Це говорить про необхідність постійної підготовки і перепідготовки всіх співробітників, які реалізують функції моніторингу, або залучення необхідних для підвищення ефективності моніторингу зовнішніх фахівців. За умов залучення зовнішніх експертів для реалізації моніторингу конкурент-

них переваг банку слід враховувати порівняно високу вартість послуг аутсорсингу.

8. Проведення моніторингу має бути економічно обґрунтованим. Реалізація програми моніторингу конкурентних переваг банку повинна спиратися на власні кошти, тому основними критеріями його організації мають бути: максимальна оперативність, мінімум витрат і максимум ефекту.

Література

1. Аветісян К. П. Формування системи моніторингу конкурентного розвитку підприємства / К. П. Аветісян,

Г. В. Толкачева // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. — 2009. — С. 235–243.

2. Ансофф И. Корпоративная стратегия / И. Ансофф; пер. с англ. — СПб.: ПитерКом, 1999. — 416 с.

3. Зуев В. М. Мониторинг и прогнозирование профессионального образования / В. М. Зуев, П. Н. Новиков. — М.: РГАТиЗ, 1999. — 214 с.

4. Иванов Ю. Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка формування та розвиток: [монографія] / Ю. Б. Иванов, П. А. Орлов, О. Ю. Иванова. — Х.: ВД "ІЖЕК", 2008. — 352 с.

5. Кривококов И. А. Социальный мониторинг: сущности, проблемы, предположения / И. А. Кривококов. — Черкассы: Инкос, 1993. — 31 с.

6. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" від 28.11.2002 р., № 249-IV // ВВР України. — 2003. — № 1. — Ст. 2.

Визначено основні положення організації та послідовність етапів процесу моніторингу конкурентних переваг банку, спрямованого на підвищення ефективності їх оцінки в умовах невизначеності зовнішніх умов функціонування.

The main provisions of the organization and sequence of the process of monitoring the competitive advantages of the bank aimed at improving the efficiency of their evaluation under uncertainty external operating conditions are determined.

Определены основные положения организации и последовательность этапов процесса мониторинга конкурентных преимуществ банка, направленного на повышение эффективности их оценки в условиях неопределенности внешних условий функционирования.

Надійшла 10 березня 2016 р.

**УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ
РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ: ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
И ОСОБЕННОСТИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ**

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 49(2), с. 164–166

Рассмотрены основные аспекты работы с персоналом в процессе формирования рыночной экономики, что, в свою очередь? позволяет обеспечить перспективное развитие экономики в целом.

Существует немало концептуальных объяснений феномена “рынок”. Наиболее упрощенное объясняет рынок как систему товарно-денежных отношений между покупателем и продавцом по поводу товара, хотя точнее было бы вести речь о рынке, как сложнейшем процессе обмена, общественной форме организации функционирования экономики в целом. Суть в том, что рынок — это не только купля-продажа, но и собственность, производство, распределение, потребление и т. п. В данном случае нас интересует “рынок труда”, который является и важнейшим элементом рыночной экономики, и механизмом согласования интересов работодателей, и наемной рабочей силы [3, 623]. При этом главными составляющими рынка труда являются совокупное предложение и совокупный спрос.

Все процессы рыночных отношений в первую очередь связаны с человеком, с человеческим фактором, благодаря которым успешно, стабильно развиваются как отдельные экономические структуры, так и экономика в целом. “Кадры, — пишет известный украинский управленец Г. В. Щёкин, — 1) основной (штатный) состав работников учреждения, предприятия, организации определенной отрасли деятельности; 2) все постоянные работники. Понятие кадры используют для характеристики конкретного работающего персонала предприятия, отрасли, сферы экономики в

целом, определения его мобильности, формирования и изменения профессионально-квалификационного и социально-демографического состава” [7, 167].

В современной экономической литературе активно разрабатывается теория человеческого капитала и инвестиций в человеческий капитал. И хотя точки зрения здесь очень разнятся, наиболее известными есть работы, в частности: украинских ученых — Д. Богини, А. Бородиной, Г. Дмитренко, В. Кавецкого, В. Колпакова, А. Колосюк, Н. Марушак; российских — Л. Албегова, А. Добрынина, А. Егоршина, И. Ильинского, М. Конотопова, С. Куганского, Т. Леонова, А. Лискова, Т. Мясоедова и др.

Среди составляющих подготовки и использования персонала в современных условиях рыночных отношений выделяют три основных и, на наш взгляд, важнейших: профессиональная подготовка кадров (работников); условия и уровень организации труда; мотивация деятельности персонала.

Кратко остановимся на наиболее актуальных проблемах указанных процессов.

Большинство ученых, в частности авторы учебного пособия “Економіка праці та соціально-трудо́ві відносини” [2], конкурентоспособность рабочей силы вообще непосредственно связывают с ее общеобразовательным и профессиональным уровнем.

С этими качествами они не связывают и мобильность персонала [2, 271].

Наиболее распространенными и результативными, на наш взгляд, являются следующие модели профессиональной подготовки работающего персонала:

- шведская модель. Объединение общего обучения и профессиональной подготовки в заключительный период общего обучения, продолжительностью 3–4 года;
- японская модель. “Классическое обучение” — освоение профессии и необходимой для работы информации осуществляется на рабочем месте (государство практически затрат не несет);
- английская модель. Краткосрочная профессиональная подготовка персонала после окончания средней школы на фирмах за счет государства с целью преодоления безработицы среди молодежи;
- германская модель. Концентрация и организация всего профессионального обучения в специальных учебных заведениях (ПТУ) с малым количеством общеобразовательных дисциплин или их отсутствия.

Существует еще одна распространенная модель для европейских стран — модель “дуального ученичества”. При такой модели 20–25 % всего учебного времени учащиеся занимаются в специальной государственной профессиональной школе, изучая общие и специальные дисциплины, а в основное время они изучают специальность на фирме под руководством специально выделенного наставника.

Отдельно стоит вопрос профессионального подбора и расстановки кадров, что является едва ли не главной функцией управления. Это сложный процесс изучения различных, но, прежде всего, психологических и профессиональных качеств работника, позволяющих наиболее точно определить его соответствие рабочему месту, задачам, функциям и т. п. [4].

Большинство ученых, и, в частности, авторы учебного пособия “Економіка праці та соціально-трудо́ві відносини” [2] соответ-

ствующую конкурентоспособность рабочей силы связывают с ее общеобразовательным и профессиональным уровнем подготовки.

Огромное значение в работе с персоналом в условиях рыночных отношений имеет мотивация работающего. В процессе мотивации труда любого сотрудника преследуется главная цель — “удержать” его на предприятии, в организации, стимулировать к более продуктивной деятельности. Считаем, что основными средствами для такой мотивации является: а) составление и реализация индивидуальных программ развития квалификации и роста карьеры работника; б) кредитование, различные бонусы за эффективный труд; в) компенсация инфляционных, налоговых затрат; г) гибкое формирование пакета социальных потребностей работающих; д) развитие корпоративной культуры и т. п.

Понятно, что в работе с персоналом крайне необходимо постоянно и систематически оценивать эффективность его работы, аттестовывать его. Во многих зарубежных корпорациях, фирмах, организациях, а также и в Украине используют большое многообразие форм такой аттестации. Среди основных форм этой работы существуют: анкетирование, беседы, тестирования, опросы, семинары и т. п. [6]. Многие ученые-экономисты, в частности А. А. Гришнова, предлагают оценку эффективности управления персоналом в целом осуществлять в несколько этапов. Первый этап — оценка достижения целей; второй — оценка компетенции работающего; третий — оценка мотивации; четвертый — изучение статистики человеческих ресурсов; пятый — оценка затрат [1].

Во многих странах, особенно с так называемой моделью переходной экономики, недостаточно изученными были и остаются вопросы государственной культуры. Такая культура — это “комплекс ценностей, представлений, понятий и убеждений, которые разделяют все члены организации, поведенческие нормы, которые создает организация в процессе преодоления препятствий внутреннего и внешнего характера” [5, 268]. Не рассматривая детально суть, характер, особенности корпоративной культуры в плане

кадрової роботи, укажем лише на те, що її складають такі фактори: командний дух; стиль керівництва і лідерства; стиль ділового взаємодіяння; система комунікацій і інформаційний простір всередині і зовні організації; фірмовий стиль організації [8].

Такими є основні питання роботи з персоналом (кадрами, працівником) в умовах сучасної ринкової економіки.

Література

1. Грішнова О. А. Оцінювання персоналу: сучасні підходи до забезпечення ефективності / О. А. Грішнова, О. О. Наумова // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. — Т. 2. Управління персоналом в організаціях. — К.: Вид-во КНЕУ, 2005. — С. 42–50.

2. Економіка праці та соціально-трудова відносина: навч. посіб. / Г. В. Назарова, С. Ю. Гончарова, Н. О. Москаленко та ін. / за ред. Г. В. Назарової. — К.: Знання, 2012. — 573 с.

3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуленко, А. М. Міхненко та ін. / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. — К.: НАДУ, 2010. — 820 с.

4. Колпаков В. М. Стратегічний кадровий менеджмент: учеб. пособие / В. М. Колпаков, Г. А. Дмитренко. — К.: МАУП, 2005. — 752 с.

5. Нестерова Н. Г. Корпоративна культура як інструмент стратегічного управління вищим навчальним закладом // Менеджмент і адміністрування: тенденції розвитку: матеріали наук.-пр. конф. магістрів та молодих вчених / Київ, 23–24 вересня 2010 р. / Н. Г. Нестерова. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2010. — 272 с.

6. Томпсон А. А. Стратегічний менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд. — М., 1998. — 581 с.

7. Управління людськими ресурсами (Понятійно-термінологічний слов.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Г. В. Фокіна, О. В. Антонюка, М. Ф. Головатого. — К.: МАУП, 2006. — 496 с.

8. Черных Е. А. Организационная культура предприятия в системе управления персоналом: дис. ... канд. экон. наук.: 08.00.05 / Е. А. Черных. — Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. — М., 2006. — 212 с.

Определены и обоснованы наиболее важные аспекты работы с персоналом в условиях современного состояния формирования и развития рыночной экономики.

Визначено та обґрунтовано найбільш важливі аспекти роботи з персоналом в умовах сучасного стану формування та розвитку ринкової економіки.

The most important aspects of personnel work in the conditions of modern state formation and development of a market economy are defined and justified.

Надійшла 13 квітня 2016 р.

Science Edition

COLLECTION OF PAPERS “IAPM SCIENTIFIC WORKS”

Issue 49(2–2016)

In collection of scientific works the articles of research workers, who are engaged in the problems of development of economy and management, political science, psychology and law, are published.
For researchers, teachers, students and all those interested in the development of science in Ukraine.

Наукове видання

ЗБІРНИК “НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП”

Випуск 49(2–2016)

Відповідальний редактор за випуск *Ю. А. Носанчук*
Коректор *А. А. Тютюнник*
Комп’ютерне верстання *Н. В. Коваленко*
Оформлення обкладинки *О. О. Стеценко*

Підп. до друку 30.06.16. Формат 60×84/8.
Ум. друк. арк. 42,84. Обл.-вид. арк. 20,81. Наклад 300 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

Видавець і виготовлювач
ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039, Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.*